

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಸಂಯೋಜನೆ: ಕುಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ ಎಂ. ಭೈರಪ್ಪ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14619428>

ದೇಶಭಾಷಾ ವಿದ್ವದ್ವಲಯದ ಮೇರುವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರೊ.ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ

‘ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ’ ಎಂಬ ಮಹೋನ್ನತ ಕಾವ್ಯ-ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ದೇಶಭಾಷಾ ವಿದ್ವದ್ವಲಯದ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸಿದ ಮೇರುವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರೊ.ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು. ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಅವರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಎಂಬಂತೆ ನಡೆದು ಜನಪ್ರಿಯ ಅಧ್ಯಾಪಕರೂ ಸಂಮೋಹಕ ಭಾಷಣಕಾರರೂ ಆಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು; ಕನ್ನಡದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದವರು; ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಮಯ, ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ, ವಿದ್ವತ್ತನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದ ದಿಗ್ಗಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಅವರನ್ನು ಸಮಕಾಲೀನರು ಕಂಡಂತೆ ಅವರ ಬೋಧಿಸುತ್ತ ಸನ್ನಿಭ ಮನೋಹರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಎಂದೂ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವರ ಉನ್ನತವಾದ ಆಕೃತಿ; ತಾಮ್ರವರ್ಣದ ದೇಹಕಾಂತಿ; ಧೀರ, ಗಂಭೀರ ವೃಷಭ ಸದೃಶ ಧ್ವನಿ ಮಾಧುರ್ಯ; ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ತರುವ ಹೊನಗೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಪನ್ನ ನಡವಳಿಕೆ ಇವು ಅವರನ್ನು ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದುವು.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭಾಷೆಯ ಮೋಹಕ ಸುಳಿಗಳನ್ನು ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕನ್ನಡಭಾಷಾನಂದ ದುರ್ಬಲ ಧ್ವನಿಗೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹೊಸ ಕೆಸುವನ್ನು ಒದಗಿಸಿ, ಕನ್ನಡಿಗರ ಕನ್ನಡತನಕ್ಕೆ ಒಂದು ವೇಗವನ್ನು, ಓಘವನ್ನು ನೀಡಿದ ಕನ್ನಡದ ದಿಗ್ಗಜರಲ್ಲಿ ಮೂವರು ‘ಶ್ರೀ’ ಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ತಮ್ಮ ಸತ್ತದಿಂದ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ, ವಿದ್ವತ್ತಿನಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಾಡು-ನುಡಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ ಈ ಮೂವರು ‘ಶ್ರೀ’ ಗಳಲ್ಲಿ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರೂ ಒಬ್ಬರು. ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣು, ಕಣ್ಣಣಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಾದ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಮತ್ತು ಎಂ.ಆರ್.ಶ್ರೀ ಅವರಂತೆಯೇ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರೂ ‘ಕನ್ನಡ ಕಳಶ’ವನ್ನು ಬೆಳಗಿದ ಕೀರ್ತಿ ಪಡೆದವರು; ನುಡಿಸಾರಥ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದವರು. ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ತಮ್ಮ ಬದುಕು-ಬರಹ, ಸಿದ್ಧಿ-ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಇತರರ ಬದುಕು-ಬರಹಗಳಿಗೂ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪರಿಸರಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದವರು.

ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರ ಪೂರ್ಣ ಹೆಸರು ತೀರ್ಥಪುರದ ನಂಜುಂಡಯ್ಯ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತೀರ್ಥಪುರ ಎಂಬಲ್ಲಿ 1906ರ ನವೆಂಬರ್ 26ರಂದು ಜನಿಸಿದರು. ತಂದೆ ನಂಜುಂಡಯ್ಯ, ತಾಯಿ ಭಾಗೀರಥಮ್ಮ. ಹುಟ್ಟಿದೂರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ. 1926ರಲ್ಲಿ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರು ಬಿ.ಎ. ಪದವಿಯನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ಪದವೀಪ್ರದಾನ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅರು ಸ್ವರ್ಣ ಪದಕಗಳನ್ನೂ, ಒಂದು ಬಹುಮಾನವನ್ನೂ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕೈಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಅವರ ಓದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜಿನ ಬೋಧಕವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರೊ.ಎಂ.ಹಿರಿಯಣ್ಣ (ಸಂಸ್ಕೃತ), ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ, ಟಿ.ಎಸ್.ವೆಂಕಣಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರಿದ್ದರು. ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅಮಲ್ದಾರ್ ಹುದ್ದೆಗೆ ಸೇರಿದರಾದರೂ ಅದು ರುಚಿಸದ

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕ ಹುದ್ದೆಗೆ ಬಂದರು. 1929ರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಎಂ.ಎ ಪದವಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ತಮ್ಮ ನೆಚ್ಚಿನ ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗ ಗಳಿಸಿದರು. ಮುಂದೆ 1931ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಎಂ.ಎ ಕೂಡ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನ ಗಳಿಸಿದರು.

1943ರಲ್ಲಿ ಉಪಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ದೊರೆತ ಭಡ್ಡಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಪ್ರೊ.ಎ.ಎನ್.ಮೂರ್ತಿರಾವ್, ಪು.ತಿ.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಗೆಳೆತನ, ಮಾಸ್ತಿಯಂತಹ ಹಿರಿಯ ಲೇಖಕರ ಸಂಪರ್ಕ ಕೂಡಿ ಬಂತು. ತಮಗೆ ಆಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ.ಎ.ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಂತಹ ಮಹನೀಯರ ಜೊತೆ ದುಡಿಯತೊಡಗಿದರು. ೧೯೫೨ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಎರವಲಾಗಿ ಪಡೆಯಿತು. ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಥಮ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರು ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತಳಹದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಆಗ ಕನ್ನಡ ಎಂ.ಎ. ಓದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕೊರತೆ ಇದ್ದಿತಾದರೂ - ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಕೆಲವರು ಈಗ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಲೇಖಕರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಪುಣೆಯ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನ ಪೀಠದೊಡನೆ ಅವರಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಯಿತು. ಆ ಸಂಸ್ಥೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ರಜಾಕಾಲದ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ. ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಸುನೀತಿಕುಮಾರ್ ಚಟರ್ಜಿ, ಕ್ಯಾಲಿಫೋರ್ನಿಯ ವಿ.ವಿ.ನಿಲಯದ ಡಾ.ಎಂ.ಬಿ.ಎಮನೋ ಮೊದಲಾದ ವರ ಪರಿಚಯ ಸ್ನೇಹಗಳು ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತವು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಫೆಲರ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಗೌರವ ವೇತನದ ಮೇಲೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಿತು. ರಾಕ್ ಫೆಲರ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಗೌರವ ವೇತನದ ಮೂಲಕ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಬಂದರು. 1940ರಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಕರೆದಿದ್ದ ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಭೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಇವರು ಭಾರತ ದೇಶದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ 'ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅಂಗೀಕೃತವಾಯಿತು. 1957ರಲ್ಲಿ ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪೀಠದ ಪ್ರಥಮ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರೂ ಆದರು.

ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ. ಅವರು ರೆವಿನ್ಯೂ ಇಲಾಖೆಗೆ ಹೋಗದೆ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಬೋಧಕರಾಗದೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿಹೋಗದೆ ಕನ್ನಡದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರ ಕನ್ನಡ ಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟು ಕಾರಣವೋ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಮತ್ತು ಟಿ.ಎಸ್.ಎಂ.ಕಣ್ಣಯ್ಯನವರುಗಳು ಅಷ್ಟೇ ಕಾರಣ. ಅಥವಾ ಅವರೊಬ್ಬರೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲ. ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಅವರಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಚಾರ, ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಾರ್ಯ, ಕನ್ನಡದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಭೂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಅಸ್ತಿಭಾರ ನಿರ್ಮಾಣ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳುವ ತರುಣ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳ ಪಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ -ಇವು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ನವೋದಯ ಯುಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯತೆಯ ಪುನರುತ್ಥಾನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಅಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ದೇಶೀಯ ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಸೇವೆಗೆ ಇಳಿದವರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪುನರ್ ವೀರಪ್ರತವೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೇಕೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾದವರು ಅಧ್ಯಯನದ ಜೊತೆಗೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ತಮ್ಮ ವೇಳೆಯನ್ನು ಲೇಖನ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ, ಭಾಷಣ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಆರಂಭಿಸಿದ ಚಳುವಳಿ ನಿರ್ಮಾಣದ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಒಂದು ಭಾರದಂತೆ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯಂಥವರು ನಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಾಪನ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತ ಕನ್ನಡದ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಪ್ರೊ.ಎಚ್.ಜಿ.ಸಣ್ಣಗುಡ್ಡಯ್ಯ ಅವರು ದಾಖಲಿಸುವಂತೆ, ತೀ.

ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರನ್ನು ನೆನೆಯುವವರಿಗೆ, ಮೂರು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಧ್ವಿತೀಯರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯದು, ಅವರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ 'ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ' ಎಂಬ ಉದ್ದಾಮ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ. 'No Indian Language has a book that can even distantly approach Bharatiya Kavya Meemamse' ಎಂದು ಪ್ರೊ. ಡಿ.ಎಲ್.ಎನ್ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೊರ ಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇಂತಹ ಸಮಗ್ರ ಕೃತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ದಿಗ್ಗರ್ವನ ಮಾಡಿದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃತಿಗಾಗಿ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರಿಗೆ ಮರಣೋತ್ತರವಾಗಿ 'ಪಂಪ' ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಎರಡನೆಯದು, ಅವರು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿಗೆ ನೀಡಿದ ಪರಿಶ್ರಮದ ಕಾಣಿಕೆ. ಮೂರನೆಯದು, ಅವರು ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಭಾಷಣಕಾರರಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದ ಜನಾನುರಾಗ. ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅಂಟುವ ಹೊಳ್ಳುತನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡದೆ ಖ್ಯಾತರಾಗಿದ್ದವರು ಅವರು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದಾಗ ಭಂದಸ್ತು, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಮತ್ತು ಭಾಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರ - ಮೂರನ್ನೂ ಅವರ ಬಾಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಬೇಕು ಎಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆಸೆ ಪಡುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿ ಇತ್ತು. ಮೂರು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತು ಅಧ್ವಿತೀಯವಾಗಿತ್ತು.

ಕನ್ನಡ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು ವಿಮರ್ಶೆ, ಭಂದಸ್ತು, ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ತಲವರ್ತಿ ನೈಪುಣ್ಯಗಳಿಸಿದ್ದರು; ಜೊತೆಗೆ ಸಹಜ ಕವಿತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸಿತ್ತು. ಒಲುಮೆ (1932) ಹಾಗೂ ಬಿಡಿಮುತ್ತು (1970) ಎಂಬ ಸಂಕಲನಗಳು ಈ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಕಾವ್ಯಸಮೀಕ್ಷೆ (1947), ರಾಕ್ಷಸನ ಮುದ್ರಿಕೆ (1942), ನಂಟರು (1963), ಪಂಪ, ಸಮಾಲೋಕನ (1958), ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ರಗಳೆ (1946), ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹ (1949), ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (1953), ಕಾವ್ಯಾನುಭವ (1970), ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕೃತಿಗಳು-ಇವ್ಯಾಜಿನೇಷನ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಪೊಯೆಟಿಕ್ ಅಂಡ್ ಅದರ್ ಲಿಟರರಿ ಪೆರ್ಪರ್ಸ್, ಅಪ್ರಿಕ್ವೆಟ್ಸ್ ಇನ್ ಕನ್ನಡ ಸ್ಟೀಟ್ ಅಂಡ್ ಅದರ್ ಲಿಂಗ್ವಿಸ್ಟಿಕ್ ಪೆರ್ಪರ್. ಅನುವಾದ-ಇಂಡಿಯನ್ ಪೊಯೆಟಿಕ್ಸ್-ಈ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳು ಇವರ ಅಗಾಧ ಬಹುಮುಖ ವಿದ್ವತ್ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

'ಒಲುಮೆ' ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಕೃತಿ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರಮ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಾವ್ಯದಿಂದ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಮುಕ್ತಕಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ಬಿ. ಎಂ.ಶ್ರೀ ಅವರ 'ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗೀತೆಗಳು' ರಚನೆಯಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಹೊಂದಿ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕವಿತೆಗಳ ಸಂಕಲನ ಇದು. ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹ ಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದ ಪದ್ಯಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಓದಿದವರಲ್ಲ ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳು ಇನ್ನಷ್ಟು ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಆಸೆ ಪಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಅಪರೂಪದ ಪ್ರೇಮಗೀತೆಗಳ ಸಂಕಲನ. 'ನಂಟರು' ತಡವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪ್ರಬಂಧಗಳ ಸಂಕಲನ. ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು 'ಪ್ರಬಂಧವೆನ್ನುವುದು ಮಂದಶ್ರುತಿಯ ಭಾವಗೀತೆ' ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಬಂಧಗಳೆಲ್ಲ ಭಾವಗೀತೆಗಳಂತೆ ಮಿನುಗುವ ನುಡಿಚಿತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಇವೆ. 1970ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಬಿಡಿ ಮುತ್ತು' ಅಮರ ಶತಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸುಭಾಷಿತ ಸಂಕಲನಗಳಿಂದ ಆರಿಸಿದ 215 ಮುಕ್ತಕಗಳ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ. ಇಲ್ಲಿನ ಸುಂದರ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಯವರ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ.

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು (೧೯೪೧) ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಯವರು ತಾವು ಆಯ್ದು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಓದುವವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅ ಅಷ್ಟೊತ್ತಿ

ನಿಲ್ಲುವ ವಸ್ತು ಹೆಣ್ಣಿನ ಹೃದಯ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಗ್ರಾಮೀಣ ಮಹಿಳೆಯ ನಲಿವು ನೋವುಗಳು, ಅವಳನ್ನು ಬಾಧಿಸಿದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಈ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಸ್ಮೋತವಾಗಿ ಹರಿದಿವೆ. ಗರತಿಯ ಹಾಡುಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಈ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ. ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾದರಿಗಳಿಗೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮನ್ನು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದ್ದ ವಿದೇಶೀ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಈ ಕೆಲವು ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತ ಅವರು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡವರಿದ್ದಾರೆ.

ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರಿಂದ 1942ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡ 'ರಾಕ್ಷಸನ ಮುದ್ರಿಕೆ' ವಿಶಾಖದತ್ತನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ 'ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸ'ದ ರೂಪಾಂತರ. ಪ್ರೊ. ವೆಂಕಣಯ್ಯನವರ ಸಲಹೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಈ ಸುಂದರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತಂದರು. 1939ರಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡ ಮಾಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಕರಣ'ವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಇದು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿರಲೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯ ಪುಸ್ತಕ. 1941ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು' ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳ ಭಂಡಾರವಾಗಿದೆ. 1946ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಹರಿಹರ ಕವಿಯ ನಂಬಿಯಣ್ಣ ರಗಳೆ' ತೀನಂಶ್ರೀ ಅವರು ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತು ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ. 'ರನ್ನ ಕವಿಯ ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹಂ' ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಕೃತಿ. ಅವರು ರಚಿಸಿದ 'ಪಂಪ', 'ಕಾವ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ', 'ಸಮಾಲೋಕನ' ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಾನುಭವ ಎಂಬ ವಿಮರ್ಶಾ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪೂರ್ವಕಾಲೀನ, ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕಯುಗಮಾನದ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಗಳ ಮಾದರಿ ವಿಮರ್ಶೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಮಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಕರಣ(೧೯೩೯) ಸುಮಾರು ೧೮೨ ಪುಟಗಳ ಈ ಗ್ರಂಥ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳ ತ್ರಿವೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಪುಸ್ತಕ. (ಇನ್ನನು:ಎ.ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರ 'ಕನ್ನಡ ಪ್ರಥಮ ವ್ಯಾಕರಣ';ಎಸ್.ಆರ್.ಶಿವರಾಮಯ್ಯನವರ 'ಕನ್ನಡ ಪ್ರೌಢ ವ್ಯಾಕರಣ') ಇದರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಕಾರಣ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಿದ್ದ ಭಾಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ, ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿವರಣೆಗಳು, ವಿವರಣೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಬಂದರೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕ್ಷೇಶ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಅಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗಬಹುದು ಎಂಬ ಆದರ್ಶವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉದಾಹರಣೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ವೈವಿಧ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬರೆದಂಥ ವ್ಯಾಕರಣ ಇದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಪರಂಪರೆಯ ಕೆಲವು ನಿರಾಧಾರವಾದ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ದೈರ್ಯವಾಗಿ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ನೂತನವಾದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯ ನವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಯುಗದ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ಯಾವಂತರಲ್ಲಿ ಬಹುಮಂದಿ ಓದಿರಬಹುದಾದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳೆಂದರೆ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರ 'ಕನ್ನಡ ಮಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಕರಣ' ಮತ್ತು ಹಲವು ಪರಿಷ್ಕಾರ ಪುನರ್ ಮುದ್ರಣಗಳಿಗೆ ಮುದ್ರಣಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದ ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪನವರ 'ಶಬ್ದಾರ್ಥ' ಮಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ರಚಿತವಾದದ್ದು.

ಹರಿಹರಕವಿಯ ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ರಗಳೆ (೧೯೪೬): ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ನವರು ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತು ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಜ್ಞಾನ ಗಳನ್ನು ಧಾರೆ ಎರೆದು ಎರೆದು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಇದು. ಹರಿಹರನ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಇದನ್ನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ.ಅವರದು. ಇದು ಓಲೆ ಮತ್ತು ಕಾಗದದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ವಿಶೇಷ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಈ ಅಪರೂಪದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವರು ಪ್ರೊಟಿ.ಎಸ್.ವೆಂಕಣಯ್ಯನವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೆಂಕಣಯ್ಯನವರು ಹರಿಹರನ 'ಬಸವರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ'ಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರೂ ಡಿ.ಎಲ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರೂ ಅವರಿಗೆ

ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ದುಡಿದಿದ್ದರು.

ರನ್ನ ಕೆವಿಯ ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹ(೧೯೪೯): ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ. ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಕೃತಿ ಇದು. ೯೨ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಪಠ್ಯ ಭಾಗವಿರುವ ಈ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿ ೧೧೬ಪುಟಗಳಷ್ಟು. ಈ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು ಹಳಗನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಒಂದು ಅನನ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ಕೋಶವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಬರೆಯಬೇಕಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಮಾದರಿಯೂ ಆಗಿವೆ. ೧೮೯೫ರಷ್ಟು ಹಿಂದೆ ಇಬ್ಬರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳು ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರಾದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕೊರತೆಗಳಿದ್ದುವು. ಮೂಲ ಮಾತೃಕೆಗಳ ನಕಲುಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಸಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಷ್ಕರಣದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಪೂರೈಸಿತು.

ಸಮಾಲೋಕನ (೧೯೫೮): ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ.ಯವರು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಆಗಾಗ ಬರೆದ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿರುವ ಸಂಕಲನ ಇದು. ಇದರಲ್ಲಿನ ಹತ್ತು ಲೇಖನಗಳು ಭಾಷೆ, ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತಂಥವು. ಇವು ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದವು. ಇನ್ನೂಳಿದವು ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಲೇಖನಗಳು, ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು' ಮತ್ತು 'ಅಹಲ್ಯೆ' ಲೇಖನಗಳು ಅದೇ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳು. ಇವು ಆ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ತಲಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಲೇಖನಗಳಾಗಿದ್ದು ಆ ಬಗೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಇವು ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಯವರಿಗೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸಹೃದಯತೆ ಮತ್ತು ವಿದ್ವತ್ತುಗಳ ಹದವಾದ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲೇಖನಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, (ಉದಾ., 'ಕುದುರೆ', 'ಕರ್ನಾಟಕ', 'ಗೊಮ್ಮಟ' ಇತ್ಯಾದಿ) ಅವು ವಿದ್ವತ್ತಿನ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಯೊಂದಿಗೆ ಮನೋರಂಜಕತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿವೆ. ಭಾಷೆ, ವ್ಯಾಕರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಯವರಷ್ಟು ತಿಳಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬಲ್ಲವರು ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ವಿರಳ.

ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಹಾಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾರ್ಥಕ ಕೊಡುಗೆ 'ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ' (೧೯೫೩). ಅವರ ಹೆಸರು ಈ ಗ್ರಂಥ ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಷಯಗಳ ಜೊತೆ ಚಿರಕಾಲ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರಣೆ ಕೊಟ್ಟು ನೇಮಿಸಿದವರು ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ., ಬರೆಯತೊಡಗಿದಾಗ ಜೊತೆಗೆ ನಿಂತು ನೆರವು ಕೊಟ್ಟವರು ಪ್ರೊ.ಎಂ.ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದರ ರಚನೆಯ ಇಬ್ಬರು ಆಚಾರ್ಯ ಪುರುಷರಿಗೆ ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಯವರು ಕೊಟ್ಟ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯೇ ಈ ಗ್ರಂಥ ಎನ್ನಬಹುದು. ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹೃದಯ ಎನ್ನಬಹುದಾದ ರಸ-ಧ್ವನಿ ತತ್ವವನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳಿದ್ದವರು ಪ್ರೊ. ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ಪದವಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದ ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಆನಂದವರ್ಧನನ 'ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ'ವನ್ನು ಪಾಠ ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರಂತೆ. ಒಂದೂವರೆ ವರ್ಷ ಕಾಲದ ಈ ವಿಶೇಷ ಪಾಠ ಅನುಭವ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ. ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಬರೆವಣಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಓದಿ ಪರಿಷ್ಕರಣಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಅವರು ನೆರವಾದರಂತೆ.

ಸುಮಾರು ೪೨೫ ಪುಟಗಳ ಈ ಗ್ರಂಥ ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾರದಷ್ಟು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ತೌಲನಿಕ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಭರತ ಖಂಡದ ಕೊಡುಗೆ ರಸ-ಧ್ವನಿ-ಜಿಜಿತ್ಯ ತತ್ವಗಳು. ಇವುಗಳ ಸಾರವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಆಧುನಿಕ ಗ್ರಂಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರ ಗ್ರಂಥ ತುಂಬಿತು. ಇದು

ಹೊರಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಸಮಗ್ರ ಕೃತಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥದ ಮನೋಹರತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಇದನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ಪರಿಚಯವಾದ ಅನುಭವದ ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ದಿಗ್ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡಿದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಆತನಕ ಬಂದಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಅನರ್ಥವಾದ ರಸಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅವರ Magnum opus ಆಗಿ ಉಳಿಯುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕಾರ್ಥದ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರ ಜೀವಿತ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ 'ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿ' ಸ್ಥಾಪನೆ ಆದ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲೇ 'ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ'ಗೆ ಇದು ದೊರೆಯಿತು.(ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮೊದಲ ಗ್ರಂಥ ಕುವೆಂಪು ಅವರ 'ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ') ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟವಾದ ಮೂವತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ತಡವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಯಿತಾದರೂ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಯವರ ಮೆಚ್ಚಿನ ಕವಿ ಪಂಪನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದ ಮೊದಲ ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥ ಇದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಧವಾದ ಸಹಜ ನ್ಯಾಯದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಂದಿತ್ತೆನ್ನಬಹುದು. ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ "ಮುಂಬರಲಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯವಿಮರ್ಶೆಯ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಸುಸಮರ್ಥವೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವೂ ಆಗಿರುವ ಒಂದು ಆಚಾರ್ಯಕೃತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ."

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವ ತೀ. ನಂ.ಶ್ರೀಯವರು ಕನ್ನಡದಂಥ ದೇಶಭಾಷೆಯ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ತೊಕ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಬೆಂಬಲವೇ ಹಳಗನ್ನಡದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂಧನವೂ ಆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಸೂತ್ರಗಳು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಹಜ ಗತಿಗೆ ತಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದುವು ಎನ್ನುವ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು, ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಿತವಾಯಿತು. ಯಾವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲೂ ಅದೇ ವರ್ಣನೆ, ಅದೇ ಕವಿಸಮಯ, ಅದೇ ಚಮತ್ಕಾರ. ಹೀಗೆ ಬರೆದರೇ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯವಾಗುವುದೆಂದು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಭ್ರಮಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ, ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆ ಸಹಜ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಾಗಿ ನೂತನಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರೂ ಅದನ್ನು ಅದುಮಿ, ಪುರಾತನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಾಗಿದರು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವಕಳೆಯೂ ವೈವಿಧ್ಯವೂ ಉಲ್ಲಾಸವೂ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇರಬಹುದಾಗಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಕವಿಗಳು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಸಡಲಿಸಿಕೊಂಡು ಆದಷ್ಟು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರೆದರೆಂದರೆ ಅದು ಕನ್ನಡಿಗರ ಪುಣ್ಯ. ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕವೂ ಪೋಷಕವೂ ಆದಂತೆಯೇ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾರಕವೂ ಆಯಿತು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಛಾಯಾಪಜೀವಿಯಲ್ಲ.ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಉಂಟು, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಉಂಟು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲೇಖನ ಶಕ್ತಿ ಕುದುರಬೇಕಾದರೆ ಭಾಷೆಯ ಮರ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಭಾಷಾಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಚಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿರಬೇಕಷ್ಟೆ. ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತದೆಯೇ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕನ್ನಡವನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಲಿಯಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮಹತ್ವ ಎಷ್ಟೇ ಇರಲಿ, ಅದು ಕನ್ನಡದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ; ಕನ್ನಡದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅದು ಮಾಡಲಾರದು.ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಪಾರವಾದ ಅಭಿಮಾನವಿದೆ. ಅದು

ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿಧಿ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪೋಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು. ಸಂಸ್ಕೃತವು ದಿವ್ಯಭಾಷೆ, ಆದರೆ ಅದು ಕ್ಷಿಪ್ರಭಾಷೆ; ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆ ಇಲ್ಲದ ಭಾಷೆ. ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿತು, ಆ ಮೂಲಕ ಗೀರ್ವಾಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಇವರೇ ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎ.(ಆನರ್) ಮೊದಲಾದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಓದತಕ್ಕವರು. ಮಿಕ್ಕವರು-ವಿದ್ಯಾವಂತರು ಕೂಡ-ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸ್ವಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕವೋ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಮೂಲಕವೋ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಗತ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇ ಹೊರತು ಅದರ ಹೊದಿಕೆಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಅವರು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ದೇಶಭಾಷೆಯೊಂದೇ ಗತಿ ಎಂದು ಕನ್ನಡದ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿವೇಚನೆ ನಡೆಸಿದ್ದ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀ ಅವರು ಕನ್ನಡ ದೇಶಭಾಷೆಯೊಳಗಣ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ಸತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿರುವ “ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳು” ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ 19ನೇ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿರುವ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಒಳಗು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಪರವಾದ ಉತ್ತೇಜನವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗಾದರೂ ಸ್ವಭಾಷೆಯ ಈ ಅರಕೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರಾಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಲವು ಒಳ್ಳೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತಲೆತೋರಿದ್ದು ಸಮಾಧಾನದ ವಿಷಯ. ಅರ್ವಾಚೀನವಾದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ನಾಟಕ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ; ಧ್ವನಿಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ರಸಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ತಳಮುಟ್ಟಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಥಮಶ್ರೇಣಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೂ ಮಿತ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಾವು ಹೊರಟರೆ, ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಕೇಶವಿಲ್ಲದ ಪಡೆಯಬಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಕುರಿತು ಮುಂದಣ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೆದ್ದಾರಿಯನ್ನೂ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ದೊರೆಯುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿ ಒಂದು ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಹನ್ನೊಂದು ಶತಮಾನಗಳ ಕೆಳಗೆ ರಚಿತವಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವೇ ಇದು. ಲಕ್ಷ್ಯ ಮೊದಲು. ಲಕ್ಷಣ ಆಮೇಲೆ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮ ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲುನೋಟದ ಮಟ್ಟದಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದಿ, 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕ್ಕೆ ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಒದಗಿರುವ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಗಿಂತ ಎಷ್ಟೋ ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರವಣಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಲ್ಮಿಡಿಯ ಶಾಸನವೂ ಅಲ್ಲಿಂದೀಚೆಯೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಶಾಸನ ಪರಂಪರೆಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಕ್ಷಿ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಗದ್ಯಪದ್ಯಕಾರರು ಇದ್ದರೆಂದು 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದಲ್ಲಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಸಾಕ್ಷಿ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಆ ಕವಿಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಗ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಓಲೆಗರಿಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು

ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಾಡಿನ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗೂ ಅಲೆದಿದ್ದರೂ ಆ ಪ್ರಾಚೀನಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಇದುವರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇತ್ತ, ಹಿಂದಿನ ಶಾಸನಗಳೊಳಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುವ ಬಿಡಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಮಿಕ್ಕ ಬರೆಹವನ್ನು “ಕಾವ್ಯ” ಎಂದೇನೂ ಕರೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈಗ ಉಪಲಭ್ಯವಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯರಾಶಿಗೆ ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ವೇ ಪೀಠಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಂದೇಹವಿದೆ; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ವಾದವಿವಾದ ನಡೆದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೧೪ ರಿಂದ ೮೭೭ ರವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೃಪತುಂಗನ ಕೃತಿ ಇದೆಂದು ಆಪಾತತಃ ತೋರಿದರೂ, ಒಳ ಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದರೆ ಇದು ನಿಜವಾಗಿ “ನೃಪತುಂಗ ದೇವಾನುಮತ” ಮಾತ್ರ; ಇದನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದವನು ನೃಪತುಂಗನ ಆಸ್ಥಾನದ ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು – ಬಹುಶಃ ಶ್ರೀವಿಜಯನೆಂಬ ಕವಿ – ಎಂಬ ನೆಲೆಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ.¹ “ಶ್ರೀವಿಜಯರ ಕರಿ ಮಾರ್ಗಂ...” ಎಂದು ದುರ್ಗಸಿಂಹನೂ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೧) “ಶ್ರೀ ವಿಜಯರ... ಸುಮಾರ್ಗಂ” ಎಂದು ಕೇಶಿರಾಜನೂ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೨೬೦) ಗೌರವದೊಡನೆ ಸ್ಮರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಈತನೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ದ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ಕೊನೆ ಮಾತಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾದರೂ, ಆತನು ಜೈನಮತದವನೆಂದು ಊಹಿಸಲು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಧಾರವು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಹಾಗೆಯೇ ಇದರ ರಚನೆಯ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗವೆಂದು ಸ್ಕೂಲವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವ ಕವಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬರೆದ ಒಂದು ಕೈಪಿಡಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ದೋಷಾದೋಷಾನುವರ್ಣನ ನಿರ್ಣಯಂ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರವರ್ಣನ ನಿರ್ಣಯಂ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಪ್ರಕರಣಂ ಎಂದು ಮೂರು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿವೆ. ಇದರ ಪ್ರಧಾನ ವಸ್ತು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯ ಸಂಪತ್ತು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ, ಛಂದಸ್ಸು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಈ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಚಾರ ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬರುತ್ತದೆ; ಇವುಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡವು “ಕಾವೇರಿಯಿಂದಂ ಆ ಗೋದಾವರಿವರಂ ಇರ್ದ ನಾಡು” ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿಯದು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಭಾಷೆ ಹಳಗನ್ನಡವಷ್ಟೆ; ಈ ಹಳಗನ್ನಡವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದವರಿಗೇ “ಪಳಗನ್ನಡ”ವೆನ್ನಿಸಿ ಆ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೆ ರೂಢಿ ತಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನತರವಾದ ಭಾಷಾರೂಪವು ಇದ್ದಿತೆಂದೂ,² ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಭೇದಗಳು ಆಗಲೇ ಇದ್ದುವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿಯ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ದೋಸಮನೆ ಗುಣದ ವೋಲು-

ದ್ವಾಸಿಸಿ ಕನ್ನಡದೊಳೊಲ್ಲ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ್ |

ದೇಸಿಯೆನೆ ನಿಜೆಸಿ ಖಂಡ-

ಪ್ರಾಸಮನತಿಶಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್ || (೧. ೭೫)

ಎಂದು ಈತನು ಹೇಳಿ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಕವಿಗಳು ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಆದರಿಸಿದ್ದನ್ನೂ “ಯತಿ”ಯನ್ನು ಮೀರಿದ್ದನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ; ಪ್ರಾಸಭೇದಗಳನ್ನು ಸವಿಸ್ತರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈಚೆಗೆ ಅಪ್ರಚುರವಾದ ಚಿತ್ತಾಣ, ಬೆದಂಡೆ ಎಂಬ³

ಕಾವ್ಯಚಾತಿಗಳು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವೆಂದು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ; ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವೂ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವು ರಚಿತವಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಾಮಹ, ದಂಡಿ, ವಾಮನ, ಉದ್ಭಟ-ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದುವು. 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು ಉದ್ಭಟ ವಾಮನರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾಮಹನ 'ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ'ದ ಪರಿಚಯ ಅವನಿಗಿತ್ತು; ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅವನ ಒಲವೆಲ್ಲ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯನಾದ ದಂಡಿಯ 'ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ'ದ ಕಡೆಗೆ. ಅದರ ದಾರಿಯನ್ನೇ ತಾನೂ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಕಡೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿಯೋ ಅಲ್ಪವ್ಯತ್ಯಾಸದೊಡನೆ ರೂಪಾಂತರಿಸಿಯೋ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸೊಗಸನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲವೂ "ಅಲಂಕಾರ"ವೆಂದು ದಂಡಿಯಂತೆಯೇ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನೂ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಪರಮ ಪ್ರಿಯವಾದ ದಶಗುಣಗಳನ್ನು ಇವನೂ ಹೇಳಿ ಅವನ ವೈದರ್ಭ ಗೌಡಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.⁴ "ಪದ್ಯಂ ಗದ್ಯಂ ಚ ಮಿಶ್ರಂ ಚ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ದಂಡಿಯಂತೆಯೇ (೧. ೧೧) ಇವನೂ "ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತ" ಎಂದು ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ "ವಿಮಲೋದಂದು ನಾಗಾರ್ಜುನ ಸಮೇತ ಜಯಬಂಧು ದುರ್ವಿನೀತಾದಿ" ಕನ್ನಡದ ಗದ್ಯ ಕವಿಗಳನ್ನೂ "ಪರಮ ಶ್ರೀವಿಜಯ ಕವೀಶ್ವರ ಪಂಡಿತ ಚಂದಲೋಕ ಪಾಲಾದಿ" ಪದ್ಯಕವಿಗಳನ್ನೂ ನಾಮನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ "ಮಿಶ್ರ" ಕವಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, "ಚಂಪೂ" ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾರದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಿಲ್ಲ. "ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯೀ ಕಾಚಿತ್ ಚಂಪೂರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ" ಎಂದು ದಂಡಿ ('ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ', ೧.೩೧ ರಲ್ಲಿ) "ಚಂಪು"ವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಆಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಮುಂದೆ ಒಂದನೆಯ ಗುಣವರ್ಷ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೯೦೦), ಪಂಪ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೪೧) ಮೊದಲಾದ ಹಿರಿಯ ಕವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಧಾನರೂಪವಾಗಿ ನಿಂತ ಚಂಪು 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬೇರೂರಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವಾಗಿ ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಈಚಿನ ಹೇಳಿಕೆಯೊಂದುಂಟು.⁵ ಇದು ದಿಟವಾದರೆ, 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಕರ್ತೃವೇ ಬಹುಶಃ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ "ಚಂಪು"ವಿನ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಬಹುದು.

ಅಲಂಕಾರಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ'ಕ್ಕೂ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕ್ಕೂ ಸಂವಾದವೇ ಹೆಚ್ಚು; ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಅಲ್ಪ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಎರಡು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ದಂಡಿಯಂತೆ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನೂ ರಸಗಳನ್ನು ರಸವದಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಳಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಎಂಟು ರಸಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ

ವೀರಾದ್ಭುತ ಕರುಣಾ ಶೃಂಗ-
ಗಾರ ಭಯಾನಕ ಸರೌದ್ರ ಬೀಭತ್ಸಪಹಾ- |

ಸಾರತರ ಹಾಸ್ಯ ಶಾಂತಾ-

ಧಾರಂ ನವವಿಧವಿಕಲ್ಪಮಾ ರಸಮಾರ್ಗಂ || (೩.೧೮೯)

ಎಂದು ಒಂಬತ್ತನ್ನು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಮಿಕ್ಕವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶಾಂತರಸಕ್ಕೂ ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. “ಶಾಂತರಸ”ದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನೆನೆದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಜೈನನಾಗಿದ್ದುದು ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದ್ಭಟನ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಈತನು ಬರೆದನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವೆಂದರೆ “ಧ್ವನಿ”ಯ ಪ್ರಸ್ತಾವ ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು, ಇದರ ವಿಚಾರ ಮುಂದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಸಾಕ್ಷನನ್ನು ಕುರಿತ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

‘ಕಾವ್ಯಾರ್ಶ’ದ ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ಕಾರನು ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಹಲವು ವೇಳೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿತಷ್ಟೆ. ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸೊಗಸು ತಪ್ಪದೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಹೇಣದು ಕಂದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವಾಗ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಕ್ಷೇಶಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ‘ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ’ದ ಬರವಣಿಗೆ ಲಲಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಇದರ ಅನುವಾದ ರೀತಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು. “ಉದಾರಗುಣ”ದ ಲಕ್ಷಣ ‘ಕಾವ್ಯಾರ್ಶ’ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬಂದಿದೆ-

ಉತ್ಕರ್ಷವಾನ್‌ಗುಣಃ ಕಶ್ಚಿದುಕ್ತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತೀಯತೇ |

ತದುದಾರಾಹ್ವಯಂ ತೇನ ಸನಾಥಾ ಕಾವ್ಯಪದ್ಧತಿಃ || (೧. ೭೬)

‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ಕಾರನು ಇದನ್ನೇ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡಿಸುತ್ತಾನೆ-

ಮಿಗ ವಸ್ತುಗತ್ಯತಿಯಂ

ಬಗೆದಗಳವಾಗಿ ಪೇಚ್ಚೊಡಕ್ಕುಮುದಾರಂ |

ಬಗೆವೊಡ ಕಾವ್ಯದ ಪದವಿಯ

ನೆಗೆಟ್ಟಿದು ಮೂಲಮದಜ ಪಾಂಗಿಂತಕ್ಕಂ || (೨.೭೯)

ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ದೋಷವಿರಕೂಡದು ಎಂಬುದನ್ನು ದಂಡಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

ತದಲ್ಪಮಪಿ ನೋಪೇಕ್ಷಂ ಕಾವೇ ದುಷ್ಠಂ ಕಥಂಚನ |

ಸ್ಯಾದ್ಧಮಃ ಸುಂದರಮಪಿ ಶ್ವಿತ್ತೇಣೈಕೇನ ದುರ್ಭಗಂ || (೧.೭)

‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ತೊನ್ನಿನ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ತೊರೆದು, ಹೆಣ್ಣಿನ ದುಸ್ಸಹವಾಸದ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ, ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ-

ಗೀತಿಕೆ || ದೋಸಮೇನಾನುಂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾದೊಡಂ

ಮಾಸಿಸಿರ್ಕುಮಣಂ ಕೃತಿವಧುವಂ |

ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ

ಮಾಸಿಸಿ ಕಿಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ || (೧. ೧೧೨)

ತಾನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮನಮುಟ್ಟಿಸಲು 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಲೋಕಾನುಭವದ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಲಘುಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಾಗುವ ಪದದ ಮುಂದೆ ಒತ್ತಕ್ಕರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಪದವನ್ನು ಇರಿಸಿ ("ಬರಿಸಿ ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯಂ...." ಎಂಬಂತೆ) ರಚನೆಮಾಡಿದರೆ, "ಕೊಸಿನ ತಲೆಯೋಳ್ ಬಿಣ್ಣೊಳ್ಳೆಯನಿಟ್ಟವೋಳ್ ಅಸುಖಿಕರಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು (೨.೬) ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಉಕ್ತಿಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಲವಿದೆ.

'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನ ಸ್ವತಂತ್ರಶೈಲಿ ಹೇಗಿರುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ, ಉಕ್ತಿನಿಪುಣತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೊಡಬಹುದು:

ನೆನೆನೆದು ಪೆಜರ ಮಾತುಗ-
 ಆನೆ ನೆಗೆಟ್ಟೆರ ಕೃತಿಯೊಳಿಡುವ[ವಂ] ನಗದ ಗುಹಾ- |
 ಧ್ವನಿಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ
 ತನಗಾಗಿ ಸಲಹೆಯನುಚಿತವಾಕ್ಯತರತೆಯಂ ||
 ಕುಳಿತಂತು ಪೆಜರ ಬಗೆಯಂ
 ತೆಹಿದಿರೆ ಪೆಜರ್ಗೊಪಲಾರ್ಪವಂ ಮಾತಳಿವಂ ||
 ಕಿರ್ಪೆದೊಳೊ ಪಿರಿದು ಮರ್ಥಮ-
 ನೆಜ್ಜೆಪಲ್ ನೆಜ್ಜೆವಾತನಾತನಿಂದಂ ನಿಪುಣಂ ||
 ನುಡಿಯಂ ಭಂದದೊಳೊಂದಿರೆ
 ತೊಡರ್ಚಲಹಿಯವಾತನಾತನಿಂದಂ ಚಾಣಂ |
 ತಡೆಯದೆ ಮಹಾಧ್ವಕ್ತಿಗಳ-
 ನೊಡರಿಸಲಾರ್ಪಾತನೆಲ್ಲರಿಂದಂ ಬಲ್ಲಂ ||
 ಮಾತಳಿವರ್ ಕೆಲಬರ್ ಜಗ-
 ತೀತಳಗತಮನುಜರೊಳಗೆ ಮಾತಳಿವರೊಳ್ | ನೀತಿವಿದರಮಲಕವಿತಾ-
 ನೀತಿಯುತರ್ ಕೆಲರೆ ಪರಮಕವಿವ್ಯಷಭರ್ಕಳ್ || (೧.೧೪-೧೬)

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಜನಗಳ ಸಹಜವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸುವ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ:

ಪದನಳಿದು ನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿ-
 ದುದನಳಿದಾರಯಲುಮಾರ್ಪರಾ ನಾಡವರ್ಗಳ್ |
 ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಳಿತೋ-
 ದದೆಯಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗಪರಿಣತಮತಿಗಳ್ || (೧. ೩೮)

'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವು ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಹಿನಿ ತುಂಬುಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವರ್ಣಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಮ್ಮವರು ಕಾವ್ಯನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರೇ ಹೊರತು ಅದರ ಲಕ್ಷಣವಿವೇಚನೆಗೆ ಮನಸ್ಸುಕೊಟ್ಟಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ದಿಂದ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳನ್ನು

ದಾಟಿ ಬಂದ ಹೊರತು ಕಾವ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಸಾದನೆ ಮಾಡುವ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡನೆಯ ಕೃತಿಯೇ “ಕರ್ಣಾಟಕ ಲಕ್ಷಣ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ”ನೆಂದು ನಾವು ಕರೆಯಬಹುದಾದ ನಾಗವರ್ಮನ 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ'.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ನಾಗವರ್ಮರು ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಗಿ ತುಂಬ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೇ ಇಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ವಿಧ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಬಹುಮತವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಬಹುದು.⁷ 'ಭಂದೋಂಬುಧಿ' ಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನೂ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿದವನೂ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಈತನೇ ಮೊದಲನೆಯ ನಾಗವರ್ಮ; ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆ ಮತ್ತು ೧೧ರ ಆದಿಭಾಗ. ಈ ನಾಗವರ್ಮನೇ ಬೇರೆ, 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ' ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕರ್ತೃವೇ ಬೇರೆ; ಈ ಎರಡನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಭಾಗ. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲದೆ 'ಚಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿ' ಶತಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ನಾಗವರ್ಮನು ಬೇರೆ ಇದ್ದಾನೆ!

ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ಎರಡನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನು ಜಗದೇಕನೆಂಬ ದೊರೆಯ⁸ ಬಳಿ “ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ”ನಾಗಿದ್ದವನು, “ಅಭಿನವಶರ್ವವರ್ಮ” ನೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದವನು, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾದ ಜನ್ನನಿಗೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಾಗಿದ್ದವನು.

ಭಂದೋವಿಚಿತಿಂಽಲಂಕೃತಿ

ಸಂದಭಿಧಾನ. ಕೋಶಮೆಂಬವು ವಾಕ್ ಶ್ರೀ- ।

ಸುಂದರಿಗೆ ರತ್ನಮಂಡನ-

ದಂದದೋಳಿದರ್ಪವು ನಾಗವರ್ಮನ ಕೃತಿಗಳ್ ||

ಎಂದು 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ'ದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಪದ್ಯ ೯೬೫) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಭಂದೋವಿಚಿತಿ' ದೊರೆತಿಲ್ಲ;⁹ ಅಲಂಕೃತಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರಸಕ್ತ ಕೃತಿಯಾದ 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ', “ಅಭಿಧಾನ ಕೋಶ”ವು¹⁰ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳ ಕನ್ನಡ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ್ಯರೂಪದ ನಿಘಂಟು; 'ವಸ್ತುಕೋಶ'ವೆಂದು ಇದರ ಹೆಸರು. ಇವಲ್ಲದೆ, ನಾಗವರ್ಮನು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ'ವು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.¹¹

'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ'ದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ, ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ, ಗುಣವಿವೇಕ, ರೀತಿಕ್ರಮ ರಸನಿರೂಪಣ, ಕವಿಸಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳಿವೆ. ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ನಾಗವರ್ಮನ ವಿಶೇಷ ಗುಣ. (ಇದರಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ.) ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನಾಗವರ್ಮನು ಸಂಸ್ಕೃತಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಇಂಥವು ಬಲು ಕಡಮೆ. 'ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ'ಯಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ, ಆದರೆ ಸಾಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ 'ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ' ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರವು 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ' ದ ಒಂದು

ಭಾಗವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಾಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮೊದಲನೆಯದು; ಇದನ್ನೂ ನಾಗವರ್ಮನ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿಯಾದ 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ'ವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಕೇಶಿರಾಜನು ತನ್ನ ವಿಸ್ತಾರವಾದ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ವನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದು. ವಿಷಯಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಯೋಗ ಸಂಪತ್ತು- ಈ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಕೇಶಿರಾಜನು ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ತುಂಬ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಇನ್ನು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತಿರುಗೋಣ. ನಾಗವರ್ಮನು 'ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ'ದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರಿಚಯ ಅವನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗದಿದ್ದರೂ,¹² ಅದರ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಅವನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಡೆದಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಧ್ವನಿತತ್ತ್ವವೂ ಅವನನ್ನು ಸೋಂಕಲಿಲ್ಲ; ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಒಂದು ಅಲಂಕಾರವೆಂದಾದರೂ ಗಣಿಸಿ ಹೆಸರಿಸುವಷ್ಟು ದೂರ ಕೂಡ ಅವನು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಧ್ವನಿಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡುವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವನು ನೋಡಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ಪರಿಚಿತರಾಗಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಾಚೀನಾಲಂಕಾರಿಕರು:

ವಾಮನನುಂ ರುದ್ರಟನುಂ

ಭಾಮಹನುಂ ದಂಡಿಯುಂ ಮನಂಗೂಳಿ ಪೇಟ್ಟುಂ - ।

ಶಿ ಮಹಿಗೆ ನೆಗೆಚ್ಚಿಪೇಟ್ಟುಂ

ದಾಮೋದರತನಯ ನೀ ವಚೋಲಂಕೃತಿಯಂ || (ಪದ್ಯ ೯೬೦)

ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ರಾಜಶೇಖರನಿಗೂ ನಾಗವರ್ಮನು ಋಣಿ; ಅವನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಇರಬೇಕು, "ಕವಿಸಮಯ"ದ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಧಿಕರಣವನ್ನೇ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದನು!¹³- ಈ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಯೋಜನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ವಾಮನನ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, "ನಿರತಿಶಯ ಕಾವ್ಯ ಶೋಭಾಕರಂಗಗಳಾಗಿರ್ಪ ಧರ್ಮಮವು ಗುಣಮಕ್ಕುಂ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಪದ್ಯ ೪೯೯); ಆದರೆ, ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟ (=ಶ್ಲೇಷ), ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಮಧುರ ಮೊದಲಾದ ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ದಂಡಿಯ ಮತದ ಮೇರೆಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಇವು ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಯತವೆಂದೂ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಪರ್ಯಯ ಹೊಂದುವುವೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬಳಿಕ "ವೈದರ್ಭಗೌಡ ಮಾರ್ಗ ವಿಭೇದಂ ಬಗೆವೊಡ ಗತಾನುಗತಿಕಂ" ಎಂದು ಭಾಮಹನ ಉಕ್ತಿಗೆ ಹೊಳಲುಗೊಟ್ಟರೂ, "ಒಲ್ಲು ಆದರಿಪರ್ ಕೆಲಬರ್" ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಪದ್ಯ ೫೨೨). ಆ ಮುಂದೆ ಗುಣ ವಿವೇಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳ ವಿಚಾರವೂ ಬರುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನು ರುದ್ರಟನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ವಾಸ್ತವ, ಉಪಮೆ, ಶ್ಲೇಷ, ಅತಿಶಯ ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ರುದ್ರಟನಂತೆಯೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ರೀತಿಕ್ರಮ ರಸನಿರೂಪಣೆಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧಿಕರಣವು ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನದ ಅತಿಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದರಲ್ಲಿ "ಪದರಚನಾತಿಶಯಂ ರೀತಿ" ಎಂದು (ಪದ್ಯ

೨೮೧) ನಾಗವರ್ಮನು ವಾಮನನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರೀತಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ, ವೈದರ್ಭ, ಗೌಡ, ಪಾಂಚಾಲ ಎಂದು ರೀತಿಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವಾಗ ರುದ್ರಟನ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸಮಾಸಪ್ರಾಚುರ್ಯ, ಗುಣಗುಂಫನ, ರಸದೃಷ್ಟಿ ಈ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸ್ಥಾನ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಮತದಂತೆ ರೀತಿಗಳು ಮೂರು ಮಾತ್ರ; ರುದ್ರಟನು ಹೇಳುವ ಲಾಟೀಯ ಎಂಬುದರ ಹೆಸರು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಂ ವಿಭಾವಮೇಸವನು-

ಭಾವಂ ಸಂಚಾರಿಭಾವಮಿಂದಿಂಪಿವಹಂ-

ದಾವಿಷ್ಟ್ಯ ತಮಕ್ಕುಂ ರಸ-

ಮಾವುದುಮಂದಳಿಗೆ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಕಮದಿಂ || (ಪದ್ಯ ೨೯೮)

ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ರಸನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ, (ಸ್ಥಾಯಿ) ಭಾವವನ್ನೂ ವಿಭಾವಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಸರಿಸುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ರಸಗಳು “ಎಂಟೆ ವಲಂ” ಎಂದು (ಪದ್ಯ ೨೯೩) ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಅದ್ಭುತ ರಸವಾದ ಬಳಿಕ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ:

ಸಮಭಾವಪ್ರಭಂ ಶಾಂ-

ತಮಕ್ಕು ಮಂತಾ ಸಮತ್ವಮಂ¹⁴ ವರ್ತಿಸುಗುಂ |

ಸಮನಿಸಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಂ

ತಮಮಂ ರಾಗಮಮನಲೆದು ತೊಲಗಿಸೆ ಮನದಿಂ | (ಪದ್ಯ ೨೨೮)

ಈ ಲಕ್ಷಣ ರುದ್ರಟನದನ್ನು ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧಿಕರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ,

ರೀತಿ ವಿನೂತ ವಸ್ತುಕೃತಿ¹⁵ಗೋಪ್ಯವ ಮಯ್ ರಸಭಾವವೃತ್ತಿನಿ-

ರ್ಣೀತಿಯ ಜೀವಮಂತದಳನಸ್ತತನಪ್ಪ ಕವೀಶ್ವರಂ ಬುಧ- |

ವಾತಮೋಱಲ್ಪ ಬಿಚ್ಚೆಚ್ಚಿ ನಚ್ಚಿವಳಂಕೃತಿ ಕೂಡದಿದೋಡಂ

ರೀತಿಯೊಳೊಂದೆ ಪೇಟ್ಟುದು ರಸಂ ಬಿಡೆ ಬಂಧುರಕಾವ್ಯಬಂಧಮಂ || (ಪದ್ಯ ೨೮೦)

ಎಂಬ ಪದ್ಯವು 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ'ದ ಉಪದೇಶಸಾರ. ರೀತಿ ಕಾವ್ಯದ ಶರೀರ, ರಸ ಅದರ ಜೀವ-ಇದೇ ಈ ಉಕ್ತಿಯ ತಿರುಳು. “ರೀತಿ”, “ರಸ” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಆಧುನಿಕರು ಕೂಡ ನಾಗವರ್ಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ವಾಮನನು “ರೀತಿ ಕಾವ್ಯದ ಆತ್ಮ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ, ಅದು ಕಾವ್ಯದ ಶರೀರ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಗೇ ಅವನ ಕಾಣಿಕೆಯೆನ್ನಬಹುದು; ಅವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಯಾರೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಪರಮಪ್ರಿಯವೆಂದೂ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಅವರು ನಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಾಡುವರೆಂದೂ ನಾಗವರ್ಮನು ಬಲ್ಲನು; ಅವರ ಆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವನು ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕಿಸಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಇಂಥ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನಕೊಡದೆ, ರೀತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ರಸವು ಉಕ್ಕುವಂತೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ನಾಗವರ್ಮನ ಸದುಪದೇಶ.

'ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ'ವು ೭೨ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಂಥ. ಇದನ್ನು ಬರೆದ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು ಒಬ್ಬ ದೊರೆ. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೧೫೦ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು 'ಕವಿಚರಿತ'ಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ.¹⁶ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ'ಕಾರನಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನವನೋ ಈಚೆಯವನೋ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಬಹುಶಃ ಈಚೆಯವನೇ ಆಗಿರಬಹುದು.

ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನೂತನ ವಿಷಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ದಂಡಿಯನ್ನೇ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ರೀತಿ"ಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಟನ ಮತವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ವೈದರ್ಭ, ಪಾಂಚಾಲ, ಗೌಡ ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನಂತೆಯೇ ಇವನೂ ಮೂರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚಂಪೂಕೃತಿ
ಸನ್ನುತತರವಚನಕಾವ್ಯಮನಿಕುಂ ಚತ್ತಾ - I
ಣಂ ನೆಳೆ ವೈದಂಡಕಮೆನೆ
ಸನ್ನುತಿಯಂ ಸರ್ಗಬಂಧಕೃತಿ ತಳೆದಿಕುಂ || (ಪದ್ಯ ೬)

ಎಂಬ ಪದ್ಯವು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇವನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚಂಪೂಚಾತಿ ರೂಢ ಮೂಲವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಇದರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಯಾದಿತ್ಯನಿಂದ ಈಚೆಯ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಯಾರೂ ಚತ್ತಾಣ ಬೆದಂಡಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಕವಿಕಾಮದೇವನ 'ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರ'ವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಸವಿಷಯವನ್ನು, ಅದರಲ್ಲೂ ಶೃಂಗಾರರಸದ ವಿಷಯವನ್ನು, ನಾಯಕ ನಾಯಿಕೆಯರ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರಗಳೊಡನೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು; 'ರಸವಿವೇಕ' ಎಂಬುದು ಇದರ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ನವರಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಭಾವಭೇದನಿರ್ಣಯ, ನಾಯಕನಾಯಿಕಾ ವಿಕಲ್ಪವಿಸ್ತರ, ಸುಖಸಖೀಸಂಭೋಗ ವಿಪ್ರಲಂಭಪ್ರಮಾವಿಸ್ತರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಕವಿಕಾಮನಿಂದಲೇ ರಚಿತವಾದವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಪದ್ಯರಚನೆಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಿತಂತೆ, "ಜಗದೊಳ್ ಸನ್ನಿದಮಾದ ನಾಟುಡಿಗಳಂ ಛಂದಕ್ಕೆ ಬರ್ಪಂತು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾತಾಡುವ ಬಲ್ಲೆ ಚಿತ್ತದೊಳೊಡ್ಡಿದರ್ಥಮಂ ಕೂಡೆ ನಾಲಗೆಯಿಂ ರಂಜಿಸುವೊಂದು ಬಿನ್ನಣಂ" ತನಗೆ ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದಿತೆಂದು ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (೧.೯). 'ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರ'ದ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨೦೦ ಆಗಿರಬಹುದು; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಹಿಂದೆಯೇ ಇದು ರಚಿತವಾಗಿರುವುದೂ ಅಸಂಭವವಲ್ಲ.¹⁷ 'ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರ'ದ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳು 'ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರಣವ'ದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು.೧೨೪೦) ಉದ್ಧೃತವಾಗಿವೆ.

ತನಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕಾರರೆಂದು ಕವಿಕಾಮನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ (೧.೧೫) ನಮಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ; ವಾತ್ಸಾಯನನೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣೇತರ ಹೆಸರುಗಳೇ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವರಿಂದ

“ನೆಗೆಟ್ಟವೆಡೆದೀ ಶೃಂಗಾರಂ ಈಗಲ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತತ್ತು ಎದೆ ಬೇಟೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದಂ ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ನವ್ಯತೆಯುಂಟೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಹೇಳುವ ರಸನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಲಕ್ಷಣಾಂಶಗಳಿವೆ:

.....ಚಿತ್ತದಿಂ ಕಾ-

ಇಂದು ಭಾವಂ ಭಾವದಿಂ ಪುಟ್ಟುಗುಮೊದವಿ ರಸಂಗಳ್ ರಸವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಮಾ- I
ಋದು ವಕ್ತಂ ವಸ್ತವಿಕ್ಷೇಪಣವಿಳಸನದಿಂದೀಗಳಂತೀ ರಸಂ ಪು-
ಟ್ಟಿದುದೆಂಬೀ ಭೇದಮಂ ಭಾವಿಸುವುದು ಕವಿಕಾಮೋಕ್ತಿಯಿಂದಿಂತಿಚ್ಚರ್ || (೧.೨೮)

ಇಂಥ ರಸ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಮುಖದ ಚಲನೆ, ವಿಲಾಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕವಿಕಾಮನು ಹೇಳಿ, ರಸಾನುಭವದ ಬಾಹ್ಯಚಿಹ್ನೆಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪುರಸ್ಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, “ಭಾವದಿಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಒದವಿ ರಸಂಗಳ್”, “ಮುದಮಂ ಭಾವಿಸಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಸಮ ಸಂದಾರಾಗದಿಂದೆಯ್ಲ ಪುಟ್ಟಿದ ವಕ್ತಾಬ್ಜವಿಕಾಸಮಂತದೆ ವಲಂ ಶೃಂಗಾರಂ....” (೧.೩) ಈ ಮೊದಲಾದ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸಿದರೆ, ನಾಯಕ ನಾಯಕಿಯರ ಭಾವವು ಪುಷ್ಟಿಗೊಂಡು ಅವರ ಮುಖಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೋಚರವಾದಾಗ ರಸವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಕವಿಕಾಮನು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ಲೋಲ್ಲಟನ ಮತದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಬೇರೆ ಜ್ಞಾಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕವಿಕಾಮನು ಸ್ಥಾಯಿ ಭಾವ ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ವಿಭಾವಾನು ಭಾವಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಸರಿಸಿ ಕೂಡ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅವನು ಶೃಂಗಾರರಸದಲ್ಲಿ ವಾಗ್ವೃತ್ತಿ, ನೈಪಥ್ಯ (ಅಥವಾ ರೂಪ), ಕ್ರಿಯಾ, ಸಂಕೀರ್ಣ, ವ್ಯಸ್ತ ಎಂದು ಐದು ಬಗೆಗಳನ್ನೂ ಮಿಕ್ಕ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಬಗೆಗಳನ್ನೂ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಗ್ವೃತ್ತಿ, ರೂಪ, ಕ್ರಿಯಾ ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಅಂಶಗಳೇ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು; ಸಂಕೀರ್ಣ ಎಂದರೆ ಇವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣವಿರುವುದು; ವ್ಯಸ್ತವೆಂದರೆ ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯ, ರೌದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆಬೇರೆ ರಸಗಳು ಬೆರೆದಿರುವುದು.¹⁸ ಈ ಬಗೆಯ ವಿಭಾಗವು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕವಿಕಾಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಮೇಲಿನ ಟೀಕೆಯಾಗಿ ಸಾಳ್ವನು 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಟ್ಟರೆ ಸಾಕು:

“ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಶೃಂಗಾರವೆಂದೊಡೆ ಅನುಭಾವಂ; ವಸ್ತುಭೂಷಣ ಗಂಧಮಾಲಾನುಲೇಪನ ರೂಪ ನೇಪಥ್ಯಶೃಂಗಾರವೆಂದೊಡೆ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಂ; ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶೃಂಗಾರವೆಂದೊಡೆ ಅದುವುಂ ಅನುಭಾವಂ; ಸಂಕೀರ್ಣಶೃಂಗಾರ ಮೆಂದೊಡೆ ಅದು ವಿಭಾವಾನುಭಾವಂಗಳ ನೆರವಿ; ವ್ಯಸ್ತ ಶೃಂಗಾರವೆಂದೊಡೆ ಅದು ರಸಸಂಕರಂ. ವಿಭಾವಾನುಭಾವಂಗಳನೆ ಈ ಪೆಸರಿಂದೆಂದೊಡೆ ಅವುಂ ತಾವನಂತ ಕಂಗಳ್ ಇನಿತಲುಂ ನೆಹೆಯವು. ಅಲ್ಲಿ ವಿಭಾವಾದಿಗಳ್ ಆ ರಸಪೋಷಕಂಗಳಲ್ಲದೆ ತಾವ ರಸಂಗಳಲ್ಲು. ಮಿಕ ರಸಂಗಳ್ ವಾಗ್ರೂ ಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಮೆಂದು ಮೂಲುಂದೆಹನೆಂದೊಡೆ ಅವು ವಿಭಾವಾನುಭಾವಂಗಳ್. ಅಲ್ಲದೆ ಪಿಂತೆ ಪೇಷ್ಟಿ ಆಚಾರ್ಯರಾರುಂ ಇಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿದುದಿಲ್ಲಂ” ('ರಸರತ್ನಾಕರ', ಪು. ೩೩).

ಕವಿಕಾಮನು ವಿಭಾವಾನುಭಾವಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ವಾಕ್‌ನೇಪಥ್ಯ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವೆಂದು ರಸಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕವಿಕಾಮನ ಬರೆವಣಿಗೆಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿ “ಅದ್ಭುತಶೃಂಗಾರ”ದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಬಹುದು. ಅವನ ಅತಿಶಯವಾದ ಅವಧಾನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಬೆರಗುಗೊಂಡ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಉಕ್ತಿ ಇದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು:

ಎಸಕಂಚಿತ್ತ ಮತಿಪ್ರಕಾಶಮದನಿನ್ನೇನೆಂದಪಂ ಚೇಟಿ ನಾ-
 ಲೈಸೆಯೋಳ್ ನಾಲ್ವರ ಕಂಠದೊಳ್ ಬರೆಯೆ ಕಬ್ಬಂಜೇಟ್ಟನೊಲ್ಲತ್ತಲಾ- I
 ಡಿಸುವಂ ನೆತ್ತಮನಿತ್ತಲೋದಿದೊಡೆ ತಪ್ಪಂ ಪೇಟ್ಟುದಂ ತಿರಿಯಾ-
 ಲಿಸುವಂ ಗೀತಮನೆನ್ನುಮಂ ನಗಿಸುವಂ ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರಂ || (೧.೫೮)

ದಂಡಿಯ 'ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ'ವು ಆದಿಯಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಆಲಂಕಾರಿಕರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿದೆಯೆಂದೂ, ಅದನ್ನು ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಈಗಾಗಲೇ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ದಂಡಿ ದಕ್ಷಿಣದೇಶದವನಾಗಿದ್ದುದೂ ಅವನ “ಪದಲಾಲಿತ್ಯ”ವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು.¹⁹ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೫೦೦ ರಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾಧವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ “ದಂಡ್ಯಕಂಠ”ವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾಧವನು ಹಿರಿಯೂರ ಪ್ರಭುವಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ, ಛಂದಸ್ಸು, ಅಲಂಕಾರ, ವ್ಯಾಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ ಅವನ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈತನ ಕೃತಿಯಾದ 'ಮಾಧವಾಲಂಕಾರ'ದಲ್ಲಿ²⁰ ಮೂರು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿವೆ; ಇದರಲ್ಲಿ 'ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ'ವನ್ನು ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ ಲಲಿತವಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

ಪದದಿಂದೆ ಶಬ್ದದೀಪಂ
 ವಿದಿತಂ ಬೆಳಗದೊಡೆ ಸಕಲಲೋಕನಿವಾಸಂ |
 ಪುದಿಯದದೇಂ ಮಾಣ್ಣದೆ ಕೇಳ್

ಮೊದಲೆಚ್ಚಾನಾಂಧಕಾರದಿಂದನವರತಂ || (೧.೨೦) (= 'ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ', ೧.೩)

ಕನ್ನಡ ಅಲಂಕಾರಿಕರ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನನ್ನೂ ನಾಗವರ್ಮನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಬಂದರೆ ಸಾಕ್ಷನೇ ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿ. ಆ ಇಬ್ಬರೂ ಉಪಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ, ಅವುಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಚಾರಪರತೆಯಿಂದ ಸಂಯೋಜಿಸಿ, ಗಣ್ಯವೂ ಉಪಯುಕ್ತವೂ ಆದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ ಧ್ವನಿ ತತ್ತ್ವವಾಗಲಿ ರಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರಹಸ್ಯವಾಗಲಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸಾಕ್ಷನು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನವರಷ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರಮತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದಿದ್ದರೂ, 'ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ'ವನ್ನೂ 'ಅಭಿನವ ಭಾರತಿ'ಯನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ನಿರ್ದರ್ಶನಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ರಸಧ್ವನಿಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ಯಶಸ್ಸು ಅವನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದಿಂದ 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕ'ಕ್ಕೆ ಬರಲು

ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳು ಸಂದರೆ ಆ ಮುಂದೆ 'ರಸರತ್ನಾಕರ' 'ಶಾರದಾವಿಲಾಸ'ಗಳನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನಗಳು ಹಿಡಿದವು!

ಸಾಕ್ಷನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೫೦. ಇವನು 'ಸಾಕ್ಷಭಾರತ'ವೆಂಬ ಷಟ್ಪದೀಕಾವ್ಯವನ್ನೂ 'ವೈದ್ಯಸಾಂಗತ್ಯ'ವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಸರಾದ ಕೃತಿ 'ರಸರತ್ನಾಕರ'. ಇದರಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಪ್ರಪಂಚವಿವರಣೆ, ನವರಸಪ್ರಪಂಚವಿವರಣೆ, ನಾಯಕನಾಯಿಕಾವಿವರಣೆ, ವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಾವ ವಿವರಣೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ಪ್ರಕರಣಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇನೆಂಬುದು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಕ್ಷನು ಎಲ್ಲ ರಸಗಳನ್ನೂ ರಸಾಭಾಸ ಭಾವಾಭಾಸಾದಿಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದರೂ ಮಿಕ್ಕ ಅನೇಕ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಂತೆ- ತನಗೆ ಹಿಂದಿನ ಕವಿಕಾಮನಂತೆ-ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯಕೊಟ್ಟು, ಆ ರಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಆಲಂಬನಗುಣ, ಚೇಷ್ಟೆ, ಅಲಂಕಾರ, ತಟಸ್ಥ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶನ ಚತುಷ್ಟಯದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಮಾನ, ಈರ್ಷ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಪ್ರಲಂಭ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ ಚಿಂತೆ ಮೊದಲಾದ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ; ನಾಯಕನಾಯಿಕೆಯರ ಬಗೆಗಳನ್ನೂ, ಕಡೆಗೆ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ, ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಶೃಂಗಾರರಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಾಗದೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ "ವಿಚಾರ"ವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಸಾಕ್ಷನ ಅಭಿನಂದನೀಯವಾದ ಗುಣ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ರಸನಿಷ್ಪತ್ತಿ (ಪು. ೩-೫), ಸ್ಥಾಯಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ವಿವೇಕ (ಪು. ೫೦-೫೨) ಇವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅವನು ಹೇಮಚಂದ್ರನ 'ಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ'ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂಬುದೂ ನಿಜ.²¹ ಆದರೆ ಹೇಮಚಂದ್ರನೊಬ್ಬನ ಅವಲಂಬನದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷನು ತೃಪ್ತನಾಗಿಲ್ಲ;

ಆನಾರ್ಯರೆಂದೆ ತಿಳಿದವು-

ತಾನಂದಿಯ ರುದ್ರಭಟ್ಟನಾ ತೆಜದಿಂ ವಿ-

ದ್ಯಾನಾಥ ಹೇಮಚಂದ್ರರ

ಭೂನುತಮಾರ್ಗಾದಿಯಂದಮಂ ವಿರಚಿಸಿದಂ ||

ಇಂತು ನಾಗವರ್ಮ ಕವಿಕಾಮಾದಿಗಳ ಮಾರ್ಗದಿಂ ರಸಭಾವಾ ಭಾಸಂಗಳನೆಲ್ಲಾ ವಿದ್ವತ್ತಭಿಗಮುಭಯ ಭಾಷೆಗಮಿಷ್ಟಮಪ್ಪಂತು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ" (ಪು. ೨)

ಎಂದು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ಇತರ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಿಗೂ ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಉಪಯೋಗಪಡೆದಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಸರತ್ತಿಯೂ ಎತ್ತದೆಯೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿರುವುದೂ ಉಂಟು.

ಈ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಲ್ಲಿ ಅಮೃತಾನಂದನು (ಅಥವಾ ಅಮೃತಾನಂದಯೋಗಿ) 'ಅಲಂಕಾರಸಂಗ್ರಹ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ; ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.²² ಅಮೃತಾನಂದನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು

'ಅಮೃತಾನಂದೀಯ'ವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದುಂಟು. ರುದ್ರಭಟ್ಟನು 'ರಸಕಲಿಕೆ'ಯ ಕರ್ತೃ; "ಮತ್ತಂ ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ರಸಕಲಿಕೆಯ ಪದ್ಧತಿಯಿಂ ಶೃಂಗಾರೋದ್ದೀಪನಂ ಚತುಷ್ಟಮಾದುದು" ಎಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರನ್ನೂ ಒಂದು ಕಡೆ (ಪು. ೧೧) ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಯಾವ ರುದ್ರಭಟ್ಟನನ್ನು ಸಾಕ್ಷನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.²³ ವಿದ್ಯಾನಾಥನ ಗ್ರಂಥವಂತೂ 'ಪ್ರತಾಪರುದ್ರೀಯ'.

ಕನ್ನಡದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕವಿಕಾಮನ 'ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರ'ಕ್ಕೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕವಿಕಾಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಟೀಕಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು.²⁴ ಉದಾಹರಣೆಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವಂತವಾಗಿ ರಚಿಸದೆ, ನಾಗವರ್ಮನಂತೆ ಹಿಂದಿನ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ. ಸಾಕ್ಷನು ತನ್ನ 'ಭಾರತ'ವನ್ನು ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದರೂ, 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದು, ವೃತ್ತಕಂದಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಜೀವನ'ವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥವಿದ್ದಂತೆ ಸಾಕ್ಷನ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ಪು. ೪೯); ಇದರ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರು ಗಣೇಶ್ವರಾಗ್ನಿ.²⁵ ರಸಗಳ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸಾಕ್ಷನು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರನ್ನು ಎತ್ತಿ, ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಹೆಸರಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕನಾಗಲಿ ಅವನ ಕೃತಿಯಾಗಲಿ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷನ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಏಕಮಾತ್ರ ಸಾಕ್ಷಿ. ವಿರಳವಾದ ಕನ್ನಡ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಈತನನ್ನು ಸೇರಿಸಲು ಸಾಕ್ಷನಿಂದ ಆಗಿರುವ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಅವನಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದೆ.

'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷನು ಹೇಳಿರುವುದೆಲ್ಲವೂ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಸಮ್ಮತವನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, "ಭಾವದೆ ಪುಟ್ಟಿದ ರಸಮಂ ಭಾವುಕರದನಳೆದು ಸವಿವುದೇ ಅನುಭಾವಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ (ಸೂತ್ರ ೪) "ಅನುಭಾವ"ದ ಲಕ್ಷಣವು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ.²⁶ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಕ್ಷನು "ಆ ರಸಂಗಳನಭಿನಯಿಸನೊಳಂ ಸಭ್ಯರೊಳಂ ರಸೋತ್ತತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಪು. 2) ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ನಟನಿಗೆ ರಸಾನುಭವ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯ.²⁷ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಸಾಕ್ಷನ ಮಾತು ನಾವು ಕೋರುವಷ್ಟು ನಿಷ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ, ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಹಲವು ಉಕ್ತಿಗಳು ಸಾಕ್ಷನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲುಂಟು. ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ²⁸ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ "ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಂ ರೂಪಕಂ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾದಿಗಳೇ ರಸಭಾವಾಭಾಸಕ್ಕೆ ಜೀವಿತಂ" ಎಂಬ ಅವನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು (ಪು. ೧೦೩) ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. "ಕೃತಿಗೆ ರಸಮೆಸಾರಂ" ಎಂಬ ಅವನ ಖಚಿತವಾದ ಉಕ್ತಿಯನ್ನೂ (ಪು.೧) ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಆಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಸಾಕ್ಷನು ಶ್ಲಾಘನೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಇಂದುವರಮಾರುಮೀ ತೆಜ

ದಿಂದಂ ಕನ್ನಡದೊಳಾರಾ ಎಂಬಿನಮೊ- |

ಳ್ಳಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದುದಿಲ್ಲನೆ

ಚಂದದೆ ಬಿಚ್ಚಿ ರಚಿಸಿದಂ ಕವಿಸಾಕ್ಷಂ || (ಪು. ೧೦೬)

ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಷ್ಟರ ಮೇಲೆ, “ಪರಿಭಾವಿಸುವೊಡೆ ರಸವಿಸ್ತರಮಂ ವಿವರಿಸುವೆನೆಂಬನಾವನುಮೊಳನೇ” (ಪು. ೩೨) ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಕ್ಷನಿಗೆ ತನ್ನ ಕೆಲಸದ ಅಪಾರತೆಯ ಅರಿವೂ ಇದೆ.

‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವೊಂದುಂಟು. ಈಗ ದೊರೆತಿರುವುದು “ಧ್ವನಿ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಪ್ರಕರಣ”ವೆಂಬ ಇದರ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣ ಮಾತ್ರ. ಹಿಂದುಮುಂದಿನ ಭಾಗಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕವಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯಸಂಪತ್ತು ಏನಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನಾಗಲಿ ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ದ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಮಲ್ಲನೆಂಬ ಅರಸನ ಉಲ್ಲೇಖ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ದ ಕರ್ತೃ ತನ್ನ ಪೋಷಕನನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾನೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಇತ್ತ, ಸಾಕ್ಷಮಲ್ಲ, ಅವನ ಸೋದರಳಿಯನಾದ ಸಾಕ್ಷದೇವ ಇವರಿಬ್ಬರ ಇಷ್ಟದ ಮೇರೆಗೆ ತಾನು ‘ಭಾರತ’ವನ್ನು ಬರೆದದ್ದಾಗಿ ಕವಿ ಸಾಕ್ಷನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕವಿಯೇ ‘ರಸರತ್ನಾಕರ’ದ ಕರ್ತೃವೆಂಬುದನ್ನೂ, ‘ರಸರತ್ನಾಕರ’ದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆಯೇ ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ದಲ್ಲೂ ಹೇಮಚಂದ್ರನ ‘ಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ’ದ ಪ್ರಭಾವವು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ನೆನೆದರೆ, ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ವನ್ನೂ ಕವಿ ಸಾಕ್ಷನೇ ಬರೆದಿರುವುದು ಅಸಂಭಾವ್ಯವಲ್ಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಕವಿಚರಿತ’ಕಾರರ ಮತ್ತು ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಪಾದಕರ ಊಹೆಯನ್ನೇ ನಾವು ಅನುಸರಿಸಿ ಇವು ಏಕಕರ್ತೃಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು.²⁹ ರಸವಿಚಾರವನ್ನು ತಾನು ಬಲ್ಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಸವಿಸ್ತರವಾಗಿ ‘ರಸರತ್ನಾಕರ’ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕವಿಸಾಕ್ಷನು ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಆ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ದ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ತೊಡಗುವ ಮೊದಲು, ಧ್ವನಿಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅದುವರೆಗೆ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆದಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಎರಡು ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. “ಧ್ವನಿ”ಯ ಹೆಸರು ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತ ಅಲ್ಲಿನ ಏಕಮಾತ್ರ ಪದ್ಯವು ಹೀಗಿದೆ-

ಧ್ವನಿಯೆಂಬುದಳಂಕಾರಂ

ಧ್ವನಿಯಿಸುಗುಂ ಶಬ್ದದಿಂದಮರ್ಥದ ದೂಷ್ಯಂ |

ನೆನೆವುದಿದನಿಂತು ಕಮಳದೊ-

ಳನಿಮಿಷಯುಗನೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದಿಂತಿದು ಚೋದ್ಯಂ || (೩. ೨೦೯)

ಕನ್ನಡದ ‘ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ’ವೂ ಸಂಸ್ಕೃತದ ‘ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ’ವೂ ಬಹುಶಃ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ

ರಚಿತವಾದವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೂ ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಾವಿರಾರು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರವನ್ನೂ ನೆನೆದರೆ, ಧ್ವನಿಯ ಮಾತು ಇಷ್ಟೊಂದು ಬೇಗ ಕನ್ನಡದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು ಸೋಜಿಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆನಂದವರ್ಧನನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆಯೇ ಧ್ವನಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಎದ್ದಿತ್ತೆಂಬ ವಾದಕ್ಕೆ ಇದು ಪುಷ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು 'ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ'ವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ನಿದರ್ಶನವೂ ಅವನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲಂಕಾರಗಳ ಮಾಲೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿಕಾಲಂಕಾರವಾದ ಬಳಿಕ, ಈ "ಧ್ವನ್ಯಳಂಕಾರ"ವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅದರ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಕಂದಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಉಕ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದೆ, ಧ್ವನಿಯೆಂದರೆ ಏನೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿದ್ದನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದೆ, ಪೇಚಾಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. "ಧ್ವನಿಯೆಂಬುದು ಅಳಂಕಾರಂ" ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೋ ಸ್ಪಷ್ಟ; 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಇದು ಮೂವತ್ತೈದರ ಜೊತೆಗೆ ಮೂವತ್ತಾರನೆಯ "ಅಲಂಕಾರ". ಇದರ ಸ್ವರೂಪವೇನು? "ಧ್ವನಿಯಿಸುಗುಂ ಶಬ್ದದಿಂದೆ, ಅರ್ಥದ ದೂಷ್ಯಂ"- ಅರ್ಥದಿಂದ ಧ್ವನಿತವಾದರೆ ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೇನು? ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿರುವ ಯಾವ ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ "ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ ಮೂಲಧ್ವನಿ"ಯನ್ನೇನಾದರೂ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆ? ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದಲಾದರೂ ವಿಷಯಪರಿಷ್ಕಾರ ವಾದೀತೆ, ನೋಡೋಣ ಎಂದರೆ, "ನೆನುವುದು ಇದಂ ಇಂತು" ಎಂಬ ಪ್ರವೇಶಿಕೆಯೊಡನೆ, "ಕಮಳದೊಳ್ ಅನಿಮಿಷಯುಗಂ ಒಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು. ಇಂತು ಇದು ಚೋದ್ಯಂ" ಎಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ತೊಡಕನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಬದಲು ಇನ್ನಷ್ಟು ಜಟಿಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಂದವಾದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿವೆ" ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ "ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿ ಮೀನುಗಳು ಒಪ್ಪಿ ತೋರುತ್ತವೆ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ಅದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾದರೆ, ಈಚಿನ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಹೇಳುವ, "ರೂಪಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ"ಯನ್ನೇ³⁰ 'ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು "ಧ್ವನ್ಯಳಂಕಾರ"ವೆಂದು ಕರೆದನೆನ್ನ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂಥ ಲಕ್ಷಣ ಮೇಲೆ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; "ಧ್ವನಿಯಿಸುಗುಂ ಶಬ್ದದಿಂದೆ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಉಪಪತ್ತಿ ತಪ್ಪಿಹೋಗುತ್ತದೆ. "ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಗತಿಶ್ಚಿಂತನೀಯಾ" ಎಂದುಕೊಂಡು ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುವಾಗ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೀನು, ಮತ್ಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ, "ಅನಿಮಿಷ" (=ಎವೆಯಿಕ್ಕುದ್ದು)³¹ ಎಂಬುದನ್ನು ಕವಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನು? ವಾಸ್ತವವಾಗಿ "ನಿಮೇಷ"ವುಳ್ಳ (ಎಂದರೆ ಎವೆಯಿಕ್ಕುವ) ಮಾನವಿಯೊಬ್ಬಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ "ಅನಿಮಿಷ" ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಕವಾಗುತ್ತದೆ; ದೇವತೆಗಳು "ಅನಿಮಿಷ"ರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಳು ಮಾನವಿಯಲ್ಲ, ದೇವಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಫುರಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ಇಲ್ಲಿಯ "ಚೋದ್ಯ" ವಾಗಿರಬಹುದೆ? ಇದು "ಶಬ್ದ" ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ವನಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಈಗ ನಾವು ಊಹಿಸಬಲ್ಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, 'ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ'ವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ,

ಧ್ವನಿಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೂಡ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು ನೋಡಿರಲಾರನು. ಅವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿ "ಪ್ರವಾದ ಮಾತ್ರ"ವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯೆಂಬ ಕೂಗು ಈಚೆಗೆ ಎದ್ದಿದೆ; ಇದನ್ನು "ಕಾವ್ಯಶೋಭಾಕರ"ವೆಂದು ಗಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಯಾರಿಂದಲೋ ಕೇಳಿ, ಹಾಗಾದರೆ ತನ್ನ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಇದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆಶಯದಿಂದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನು ತನಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಷಯದ ಅವಲಂಬನದಿಂದ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಭಾವನೆಗೂ ಧ್ವನಿಯ ತಿರುಳಿಗೂ ಎಷ್ಟು ದೂರವೆಂದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಹೊಳೆಯದಿರದು.³²

'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದರೆ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯ ಮಾತು ಮತ್ತೆ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಒಂದು ಲಕ್ಷ್ಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ-ಪಂಪನ 'ಆದಿಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೪೧). ವಿಜಯಾರ್ಧವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ:

ಧ್ವನಿಯೆನಿಸಿದಳಂಕಾರ-

ಧ್ವನಿಯೆನಿಸಿದಳೆವುಡು ಮಧುರವಿಪಂಚೀ- I

ಧ್ವನಿಯೊಡನನೇಕರಾಗ-

ಧ್ವನಿಯೆನ ಸೊಗಯಿಪುದು ಕಿನ್ನರಧ್ವನಿ ನಗದೋಳ್ || (೯. ೧೧೯)

ಆ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರರು ಬಾಜಿಸುವ ಮಧುರವಾದ ವೀಣೆಯ ಧ್ವನಿಯೊಂದಿಗೆ ಅವರು ಹಾಡುವ ಅನೇಕ ರಾಗಗಳ ಧ್ವನಿಯೂ ಕಲೆತು ಕೇಳಬರುವಾಗ, ಆ ಗಾಯನ ವಾದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಬಳಿ ಕಡಗ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಅಲುಗಾಡಿ ಅವುಗಳ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಂಪಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಧ್ವನಿಗಳ ಮಿಳನವು ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದಿತು - ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಮುಖ್ಯಾಶಯ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ, ಧ್ವನಿಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ "ಅಲಂಕಾರಧ್ವನಿ"ಯ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಉಕ್ತಿಬಲದಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಪನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವೂ ಇದ್ದಿತೆ? ಇಲ್ಲವೆ, 'ಧ್ವನಿಯೆಂಬುದಳಂಕಾರಂ ಧ್ವನಿಯಿಸುಗುಂ ಶಬ್ದದಿಂದ' ಎಂದು 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, "ಧ್ವನಿಯೆನಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರಧ್ವನಿ ಎಸೆವಿನಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ದೇಹಾಲಂಕಾರಗಳೆರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ತರುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಪಂಪನ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತೆ?³³ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಪಂಪನಿಂದ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಈಚೆಗಿದ್ದ 'ಕಾವ್ಯವಲೋಕನ'ಕಾರನೇ ಧ್ವನಿಯ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಪಂಪನ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ 'ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ'ವು ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ನಂಬುವುದು ಕಷ್ಟ.³⁴ ಸರಿಯಾದ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಾಗಿ ನಾವು ಕಾದಿರಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಈಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡಕವಿ ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಕಡೆಗೆ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೧೨೦) ತಿರುಗೋಣ. ಅವನು ತನ್ನ 'ಲೀಲಾವತಿ'ಯಲ್ಲಿ-

ಲಲಿತಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ

ಪಲಕ್ಷಿತಂ ವಾಚ್ಯಮಾದೊಡೊಪ್ಪದು ಕೃತಿ ಪೆ- I

ಮೋಲೆಯಂ ಮೆಳೆದೊಡೆ ಸಲೆ ಕ-

ಇಲರಂ ಮೆಲೆಯದೊಡೆ ಯವತಿಯೇನೊಪ್ಪುವಳೇ || (೧. ೬೬)

ಎಂದು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಯಮಾನದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾಗುವ ಕೃತಿ ಸೊಬಗುಳ್ಳದ್ದು, ವಾಚ್ಯವಾದರೆ ಅದು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನೇಮಿಚಂದ್ರನು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತಾರ್ಥಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. “ಶೃಂಗಾರಕಾರಾಗೃಹ”ನೆಂಬ ತನ್ನ ಬಿರುದಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅವನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೋಲಿಕೆ ಕಣ್ಣು ನೋಟದ ಅತಿಶಯ ಸೂಚಕ ಗುಣವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಪುಷ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. “ಪ್ರತಿಯಮಾನ”, “ವಾಚ್ಯ” ಎಂಬ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದನ್ನೂ, ‘ಅರ್ಥ ನೇಮಿಪುರಾಣ’ದ ಆಶ್ವಾಸಾಂತ್ಯ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕವಿ ತನ್ನನ್ನು “ವ್ಯಂಗ್ಯಭಂಗೀನಿಧಾನ ದೀಪ ವರ್ತಿ” ಎಂದು ವಿಶೇಷಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ನೇಮಿಚಂದ್ರನಿಗೆ ಧ್ವನಿ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇದ್ದಿತೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಇಷ್ಟಾದರೂ, ಧ್ವನಿವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ ಒದಗಬೇಕಾಯಿತು. ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ವೇ ಈ ಗ್ರಂಥ; ಇದರ ಕರ್ತೃ ‘ರಸರತ್ನಾಕರ’ಕಾರನಾದ ಕವಿ ಸಾಕ್ಷನಾಗಿರಬಹುದೆಂದೂ ಇದರ ಎರಡನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮಾತ್ರ ಈಗ ದೊರೆಯುವುದೆಂದೂ ಆಗಲೇ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ಕಾರನು ಧ್ವನಿಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲನು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ‘ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶ’ ‘ಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ’ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವನು ಮನನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ದೊರೆತಿರುವ ಅವನ ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವನು ಒಟ್ಟು ಕೃತಿಯನ್ನು ಈ ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ವಿಭಾವ ವಿವರಣ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತಾನೂ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ: ಅವನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಂತೂ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಪದ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ ರೂಪಾಂತರಗಳು, ಇಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲದೆ, ಶಬ್ದದ ಸಂಕೇತಾರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸುತ್ತಾ, “ತದ್ವಿಸ್ತರಮಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಭಯದಿಂ ಪೇಱ್ಪುದಿಲ್ಲ, ಬೇಕಾದವರ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸುಧಾರಣವು ಮುಂತಾದವಜೊಳ್ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುದು” ಎಂದು (ಪು. ೧೧೦) ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ’ ಮಮ್ಮಟನ ‘ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶ’ವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ; “ಸಾಹಿತ್ಯ ಸುಧಾರಣವು” ಯಾವುದೋ ತಿಳಿಯದು.

“ಧ್ವನಿ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಪ್ರಕರಣ’ದಲ್ಲಿ ‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ಕಾರನು ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಅಧಮ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿ, ಬಳಿಕ ವಾಚ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯ ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶಬ್ದವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯಂಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮೂಲ, ಅರ್ಥಮೂಲ, ಅರ್ಥಾಂತರ ಸಂಕ್ರಮಿತ ವಾಚ್ಯ, ಅತ್ಯಂತ ತಿರಸ್ಕೃತ ವಾಚ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ವಾಚ್ಯವ್ಯಂಗ್ಯ ವಿವೇಕ, ವಾಚ್ಯಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯದ ಪ್ರತೀತಿ, ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯದ ಪ್ರತೀತಿ, ವಸ್ತುವ್ಯಂಗ್ಯ ಅಲಂಕಾರವ್ಯಂಗ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಂಜಕತ್ವ - ಈ ಮೊದಲಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೇರೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. “ರಸಧ್ವನಿ”ಯ ವಿಷಯ ಈ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ; ಬಹುಶಃ ಮುಂದಿನದರಲ್ಲಿ ಬರಲಿರಲಿತ್ತೋ ಏನೋ.

‘ಶಾರದಾವಿಲಾಸ’ದ ನಿರೂಪಣ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಡಲು ಒಂದು

ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

ನಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಂತರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ-
 ಎಲೆ ಎಲೆ ಪಾಂಥ ಪೋದಪೆಯದೆಲ್ಲಿಗೆ ಮದ್ಧಧುವಿರ್ಪ ತಾಣಕಿ |
 ಪೊಲದೊಳೆ ಪೋಗದನ್ಯಪಥದೊಳ್ ಗಮಿಸಿಲ್ಲಿಯೆ ಪೋಪೆಯಪ್ಪೊಡೀ |
 ನೆಲೆಯ ತಳಾಟನಾತ್ಮಭವೆ ಪೂರ್ಣಸುಧಾಕರಬಿಂಬವಕ್ತೆ ನಿ-
 ಮ್ಫಲತರಗಾತ್ರ ಚಾರುಸರಸೀಜದಳಾಯತನೇತ್ರೆಯರ್ಧಪ್ಪೆ ||

ವಿ|| ಇಲ್ಲಿ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪೋಗಬೇಡ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪೋಗು ಎಂದು ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳಂ ಪೇಟುಟದೊಳೆ ಎಲೆ ಸೊಬಗನಪ್ಪಾತನ ಸ್ತ್ರೀಯ ರೂಪಂ ನೆನೆದು ಕಾಣ್ಣಿ ತತ್ತರನಾದಾತನೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ತಳಾಟನ ಮಗಳುಂ ನೀನವಶ್ಯಂ ಕಾಣ್ಬದಕೆ ಯೋಗ್ಯಳೆಂಬ ವಿದ್ಯಂತರಂ ತೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.³⁵ (ಪು. ೧೨೦)

ಸಾಳ್ವನಿಂದ ಈಚೆಗೆ, ರಾಯಣನ ಮಗನಾದ ತಿಮ್ಮ (ಅಥವಾ ತಿಮ್ಮಯ್ಯ) ಎಂಬಾತನು 'ಅಲಂಕಾರರ ಸಸಂಗ್ರಹ'ದಲ್ಲಿ ರಸವಿಚಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದನು. ಇವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೬೦೦ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು 'ಕವಿಚರಿತ'ಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ.³⁶ "ವಿರಾಜತೇ ರಾಯಣ ತಿಮ್ಮಣಾರ್ಯೋಭಾಷಾದ್ವಯಿನಿರ್ಮಿತ ಕಾವ್ಯಶೇಷಃ" ಎಂದು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇವನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಇವನು ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಿರಬಹುದು.

'ಅಲಂಕಾರಸಂಗ್ರಹ'ದಲ್ಲಿ ಸ್ವೋಪಜ್ಞವಾದ ಭಾಗ ಅತ್ಯಲ್ಪ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದೊಂದು ಸಂಕಲನ. ಸೂತ್ರ, ವೃತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೂಡ ತಿಮ್ಮನು ಹಿಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.³⁷ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಉದಾಹರಣೆ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಕವಿಕಾಮನ 'ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರ'ಕ್ಕೂ ಸಾಳ್ವನ 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ಕ್ಕೂ ಇವನು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಋಣಿ; ನಾಗವರ್ಮನ ಪರಿಚಯವೂ ಇವನಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಅಮೃತಾನಂದೀಯ', 'ಸಿಂಗಭೂಪಾಲೀಯ'ಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಏಕಾವಳಿ', 'ರಸಕಳಿಕೆ' ಇವುಗಳ ಹೆಸರೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಿಮ್ಮನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳುಂಟು. ಎತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ವೃತ್ತಕಂದಗಳೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡು ಷಟ್ಪದಿಗಳೂ ಒಂದು ತ್ರಿಸದಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಪೂರ್ವದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.³⁸ "ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ"ಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ವಾರ್ಧಕಷಟ್ಪದಿ ಇದು:

ಷಟ್ಪದಿ: ಈ ರಮಣಿ ರಿಸಿಗುವರಿಯೆಂತಾದಳೆನುತಿರೆ ವಿ
 ಚಾರಿಸುತೆ ಬಾಲಮೂಲವ[ಕ್ರ]ಲಾವಾಲಕ್ಕೆ
 ವಾರಿಸೇಚನವೆಸಪ ಪೆಣ್ ಮೈವೆಳಗುವೊಳೆಯೆ ತಿಳಿವೊನಲಪೊಕ್ಕು ಪರಿದು |
 ಆ ರಾಯನೀಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಚರಣಕಮತಮಂ
 ಸೇರಿ ಪೊಕ್ಕುಳ್ಳಿಯೊಳಾಳ್ತು ತೋಳ್ತೆರಗಳೊಳ್

ಚಾರಿವರಿವಾಸನಾಬ್ಜಕ ನೆಗದು ಕಚನಿಚಯ ಜಲನೀಲಿಯೋಪೋರಳುದು ||

ಶಕುಂತಲೆ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ನೀರೆರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ದುಷ್ಯಂತನು ಮರೆಯಿಂದ ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ಈ ಪದ್ಯ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಳಿದಾಸನ 'ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕ'ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಯಾರೋ ಬರೆದಿದ್ದ ಷಟ್ಪದೀ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ತಿಮ್ಮನು ಈ ವರ್ಣನೆಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೭೨ ರಿಂದ ೧೭೦೪ರವರೆಗೆ ಆಳಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಲವಲವಿಕೆ ಉಂಟಾಯಿತು; ಹಳಗನ್ನಡವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತೆ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಈ ರಾಜನು ತಾನೇ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಪೋಷಕನೂ ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಮೊದಲನೆಯ ನಾಟಕವಾದ 'ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋವಿಂದ'ವನ್ನು ಸಿಂಗರಾರ್ಯನು ಬರೆದದ್ದು ಈತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು. 'ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ'ವನ್ನು ಬರೆದಾಕೆ ಈತನ ರಾಣಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ; ಈ ದೊರೆಯ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ತಾನು ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾಗಿ ಆಕೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನ ಮಿತ್ರನೂ, ಮಂತ್ರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೪೫-೧೭೦೬) 'ಅಪ್ರತಿಮ ವೀರಚರಿತ'ವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ತಿರುಮಲಾರ್ಯನ ಇತರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ವಿಜಯ'ವೆಂಬ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವೂ 'ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ'ಯೆಂಬ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥವೂ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನ ಕೃತಿಯೆಂದು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುವ 'ಗೀತಗೋಪಾಲ'ವೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕನ್ನಡ ಗೀತಾವಳಿ ಕೂಡ ನಿಜವಾಗಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನ ರಚನೆಯೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ.

'ಅಪ್ರತಿಮವೀರಚರಿತ'ದಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನು ಮಮ್ಮಟನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ, ವಾಮನನ ಮತದ ಮೇರೆಗೆ ಶಬ್ದಗುಣ ಅರ್ಥಗುಣಗಳನ್ನೂ, ವಿದ್ಯಾನಾಥನ 'ಪ್ರಶಾಪರುದ್ರೀಯ'ದ ಪ್ರಕಾರ ರೀತಿ ಶಯ್ಯಾಪಕಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಗ್ರಂಥದ ಬಹುಭಾಗ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ 'ಕುವಲಯಾನಂದ'ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ ರಸಾಲಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅದೇ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಸವತ್, ಪ್ರೇಯಸ್ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಇವನು ಕೊಡುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಧ್ವನಿಶತ್ವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿವೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಧ್ವನಿ ವಿವರಣೆಗಾಗಲಿ ರಸವಿಚಾರಕ್ಕಾಗಲಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನು ಕೈಹಾಕಿಲ್ಲ; ದೋಷನಿರೂಪಣೆಗೂ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಜಾಗ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

'ಅಪ್ರತಿಮವೀರಚರಿತ'ದಲ್ಲಿ ತಾನು "ಸಕ್ಕದದಿಂ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಲಕ್ಷಮನೊಳ್ಳನ್ನಡಂಗಳಿಂ" ವಿವರಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (೧. ೧೪). ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆಧಾರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅವಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬರೆದು, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ "ಅಪ್ರತಿಮವೀರ" ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನ ಮಹಿಮೆ ಪ್ರಭಾವ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೀರ್ತಿಸುವ ಸ್ವತಃ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು ತಿರುಮಲಾರ್ಯನ

ಪದ್ಧತಿ. ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಸಂಗತಿಗಳು ಬರುತ್ತವೆ; ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಸೋತ ಅಥವಾ ಮಡಿದ ಶತ್ರುರಾಜರ ವೃತ್ತಾಂತ ಅಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಗ್ರಂಥದ ರೀತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಾಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಕೊಡಬಹುದು:

ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತನು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿ 'ಕುವಲಯಾನಂದ'ವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಆ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಭಾವ ಕನ್ನಡ ಆಲಂಕಾರಿಕರ ಮೇಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಬಿದ್ದಿತು. ತಿರುಮಲಾರ್ಯನ 'ಅಪ್ರತಿಮವೀರಚರಿತ'ದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ ನಿರೂಪಣೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತನ ನೆರಳಿನಲ್ಲೇ ಸಾಗಿತೆಂದು ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ. "ತೊರಗಲ್ ಸೀಮೆಗರಸಾದ ಲಿಂಗ ಭೂವರನ ಸತ್ತುತ್ತಜಾಯೇಂದ್ರ"ನು 'ಕುವಲಯಾನಂದಾಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದನು. ಈತನಿಗೆ ಜಾಯಗೊಂಡ ದೇಸಾಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು. ಈತನು ಚತುರನೂ ಪಂಡಿತನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದೂ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೩೨ರಲ್ಲಿ ದೇಶಗತಿಯ ವಹಿವಾಟ ಮಾಡತೊಡಗಿ, ೧೭೯೦ರಲ್ಲಿ ದೈವಾಧೀನನಾದನೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. 'ಕುವಲಯಾನಂದಾಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ'ದ ರಚನೆಯ ಕಾಲ ೧೭೩೪; ಅದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲೇ ಜಾಯೇಂದ್ರನು ಸವದತ್ತಿಯ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ.^{೨೯}

ಜಾಯೇಂದ್ರನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿ, ಗುಣೀಭೂತವ್ಯಂಗ್ಯ, ಶಬ್ದಚಿತ್ರ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತನ 'ಚಿತ್ರಮೀಮಾಂಸೆ'ಯ ಪ್ರಾರಂಭ ಭಾಗದ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಅರ್ಥಚಿತ್ರರೂಪವಾದ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ; 'ಕುವಲಯಾನಂದ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ರಸವತ್ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈತನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿವಿಧ ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲೂ ಇತರ ಪದ್ಯಜಾತಿಗಳಲ್ಲೂ, ವಿವರಣೆ, ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ಸಮನ್ವಯ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಗದ್ಯದಲ್ಲೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿ ಕೊಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ 'ಸೌಂದರಪುರಾಣ, ಜೈಮಿನಿಭಾರತ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಚಿತ್ರಭಾರತ, ರಾಘವಾಂಕಕಾವ್ಯ' ಮೊದಲಾದ ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ: ತಿಮ್ಮನ "ಅಲಂಕಾರರಸ ಸಂಗ್ರಹ"ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಅಂಕುರವು ಹೀಗೆ ಜಾಯೇಂದ್ರನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಫಲಿಸಿ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳ ಪದ್ಯಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾದುವು.

ಜಾಯೇಂದ್ರ ವಿರಚಿತವಾದ 'ರಸಮಂಜರಿ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥವಿದೆ. (ಇದಕ್ಕೆ 'ಶೃಂಗಾರತಿಲಕ'ವೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟೆಂದು 'ಕವಿಚರಿತ'ಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಇದರಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಮೊದಲಾದ ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲೂ, ಟೀಕೆ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಗದ್ಯದಲ್ಲೂ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. 'ರಸಮಂಜರಿ'ಯ ಬಹುಭಾಗವು ನಾಯಕ ನಾಯಕಿಯರ-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾಯಕಿಯರ-ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದ ವಿಭೇದಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕದ ಮೇರೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿ ಉದಾಹರಿಸುವುದಕ್ಕೇ ಮುಡಿಪಾಗಿದೆ. ಸಖಿ, ದೂತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಲಕ್ಷಣ, ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವಗಳು, ಶೃಂಗಾರದ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳು- ಈ ವಿಷಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ರಸಗಳ ಮಾತು ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

“ಆ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಸಮಂಜರಿಯೊಳು ಪೇಳ್ವ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಲಕ್ಷಣ ಮೊದಲಾದ ರೀತಿ”ಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುವುದಾಗಿ ಜಾಯೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯ ಆರಂಭಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.⁴⁰ ‘ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಸಮಂಜರಿ ಭಾನುದತ್ತನ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ.’⁴¹

ಈಗ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತೇವೆ. ಮೈಸೂರಿನ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜನೆಂಬಾತನು (೧೮೨೩-೧೮೭೪) ಚಂಪು, ಸಾಂಗತ್ಯ, ಷಟ್ಪದಿ, ಯಕ್ಷಗಾನ, ಹಾಡು ಈ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ಈತನ ಕೃತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಐವತ್ತರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ನರಪತಿಚರಿತ’ವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರಗ್ರಂಥವೂ ಒಂದು. (ಇದರ ರಚನೆಯ ವರ್ಷ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೬೭). ಲಿಂಗರಾಜನು ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೂ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ದೊರೆಯ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ “ಅಳಿಯ” ಎಂಬ ಉಪಪದ ಈತನ ಹೆಸರಿಗೆ ಸೇರಿತು. ತಾನು ವರಿಸಿದ ಸತಿಯರು ಮೂರು ಮಂದಿ; ಅವರಲ್ಲಿ ಕವಿತಾಸತಿ ಒಬ್ಬಳು, ಕೃಷ್ಣರಾಜತನುಸಂಭವೆಯರು ಮಿಕ್ಕಿಬ್ಬರು; ಇವರೆಲ್ಲರೊಡಗೂಡಿ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವಾಗ:

“ವಿತತಾಭರಣವಿಭೂಷಿತ-
ಸುತನುಗಾಮಿರ ಸುಸೂಕ್ತ ವಿಷಮಾಲ್ಯಾಲಂ- |
ಕೃತಿಯಿ ದೊಪ್ಪುವ ಕವಿತಾ
ಸತಿಯೊಳಗೀ ನಿಮ್ಮ ಮನಮದೇನೇರಗುಮೋ ||” (೧. ೧೮)

ಎಂದು ಕಿರಿಯರಸಿಯರು ಸವತಿಮತ್ತರದಿಂದ ಪರಿಹಾಸಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ನುಡಿದರಂತೆ.

ಆಗ,

“ಆ ಕಾಂತೆಯಲಂಕೃತಿಗಳ
ಸಾಕಲ್ಪದೆ ತಿಳಿಯದಿಂತು ಪಳೆಯಲ್ ಕುಂದೇಂ |
ಆಕೆಯಸಮಲಿತೋದಾ-
ರೈಕಾವಳಿ ಭೂಷಿತಾಂಗಿಯೆಂದಾರರಿಯರ್ ||” (೧. ೧೯)

ಎಂದು ಲಿಂಗರಾಜನು ಅವರಂತೆಯೇ ತಾನೂ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಡಲು, ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಯಾವುವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಈ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರಿಗುಂಟಾಯಿತು. ಅವರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಒಂದೊಂದು ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೂ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಅವರ ತಂದೆಯಾದ ಕೃಷ್ಣ ನರಪತಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜನು ರಚಿಸಿದನಂತೆ!

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಾಸವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ “ಉಪಮೆ”ಯಿಂದ “ಹೇತು”ವಿನವರೆಗೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಈತನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನಿರೂಪಣೆ ‘ಕುವಲಯಾನಂದ’ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನ ಮುಂದುವರಿದಂತೆಲ್ಲ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ

ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿತು, ಹಬ್ಬಿತು; ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಶಾಲೆಗಳೂ ಕಾಲೇಜುಗಳೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಓದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಕರಣ, ಭಂದಸ್ಸು, ಅಲಂಕಾರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹುಟ್ಟತೊಡಗಿದವು. ಅಂಥ “ಕೈಪಿಡಿ”ಗಳಿಗೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ, ಚನ್ನಪಟ್ಟಣದ ಚಾವಲಿ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂಬಾತನು ರಚಿಸಿದ ‘ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಂದೋಲಂಕಾರ ಸಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣ ಸಂಗ್ರಹ’ ಎಂಬುದನ್ನು⁴² ಕುರಿತು ಎರಡು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಬಗೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಮೊದಲನೆಯದು. ಈ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ “ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾದ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು ಕೆಲವರು” ಇಂಥದೊಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಈತನನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದರಂತೆ. ಇದರಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಚೀನ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ ವಿವರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿರು”ವುದಾಗಿ ‘ಉಪೋದ್ವಾತ’ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ‘ಭಂದೋಂಬುಧಿ’ಯನ್ನು ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಐದು ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ,⁴³ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಕ್ಷಣ, ನಾಟಕ, ಕಾವ್ಯಗುಣದೋಷ, ರಸ-ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ-ನಾಯಕನಾಯಿಕೆಯರ ಗುಣಪ್ರಭೇದಾದಿಗಳು, ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣ, ಶಬ್ದವೃತ್ತಿಗಳು, ಅರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕಗಳು, ಕೈಶಿಕಿ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಿಗಳು, ರೀತಿಶಯ್ಯಾಪಾಕಗಳು, ಹದಿನೆಂಟು ವರ್ಣನೆಗಳು-ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕನ್ನಡದ ಲಕ್ಷಣವಾಚ್ಯಯದಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಲಕ್ಷಣ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ. ಈತನ ವಿಷಯಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆ; ಪ್ರೌಢವಿಚಾರಕ್ಕಾಗಲಿ ಚರ್ಚೆಗಾಗಲಿ ಕೈಹಾಕಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತೆಗೆದು, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಯೂ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಯೂ ಈತನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ‘ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ, ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ, ರಾಜಶೇಖರ ವಿಲಾಸ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ಜೈಮಿನಿಭಾರತ’- ಇಂಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ‘ಕಾಮರಾಜವಿಜಯ, ಕಬ್ಬಗಳ ಕವಳಿಗೆ, ಶಶಿರೇಖಾ ಪರಿಣಯ, ಶೃಂಗಾರರಂಗ’- ಈ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಚುರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ⁴⁴ ಈತನು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಅನ್ನೋನ್ನಭ್ರಾಂತಿ | ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭ್ರಮಹುಟ್ಟುವಿಕೆ || ಉ || ಅಳಿಪಲಾಶ ಮುಕುಳಗಿತ್ತು
ಗಿಳಿಯ ತುಂಡಕ್ಕಾಗಿ ಬರಲು | ಗಿಳಿಯು

ಜಂಬುಫಲವಿದನುತ | ಲಳಿಯನೆಳಸಿತು || ಅಲಂಕಾರರತ್ನಾವಳಿ⁴⁵ || (ಪು. ೫೬)

ವ್ಯಂಜಕಕ್ಕೆ || ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕೃತೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಗೂಢಮಾದ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವು ಕೇಳಿದವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಾನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಕೆಲವರಿದನ್ನು ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂತಲೂ ಹೇಳುವರು. ಉದಾ- (ಬಾಯಿ

ಬಿಡದಿದ್ದರೆ ಕೋಗಿಲೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದೀತು) ಈ ಮಾತಿನಿಂದ-ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹಿರಂಗಗೊಳಿಸದಿದ್ದರೆ. ವಿಧ್ವಾಂಸನೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಲಾರನೆಂಬ ಅರ್ಥ ತೋರುತ್ತೆ. ಹೀಗೆ ತೋರುವುದೇ ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು, ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಾತೇ ವ್ಯಂಜಕಶಬ್ದವು (ಪು. ೬೪).

ರೀತಿಯೆಂದರೆ ಮಾತಾಡುವ ಬಗೆ - ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ, ವೈದರ್ಭ ರೀತಿ; ಗೌಡದೇಶದ್ದು, ಗೌಡೀರೀತಿ; ಪಾಂಚಾಲದೇಶದ್ದು, ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿ ಎಂಬ ಹಾಗೆಯೇ ' ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು, ಮಂಗಳೂರು, ಧಾರಾಡವೆಂಬ ಕನ್ನಡದ ಮೂರು ಬಗೆಗಳುಂಟು. (ಪುಟ ೬೨).

ರಸಿಕರು || ರಸಲಕ್ಷಣವಂ ತಿಳಿದು ಶ್ರಾವ್ಯದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ರಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಇವರೇ ಪಂಡಿತರು || ಇವರೇ ರಸಜ್ಞರು. ರಸಾನುಭವವೇ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಫಲೀಭೂತ ಪ್ರಯೋಜನವು || (ಪು. ೯೫).

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದಾಗಿ, "ಅಲಂಕಾರ"ಗಳೂ ನಿರೂಪಣೆಗೇ ಮೀಸಲಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದ ಎರಡು ಪದ್ಯಾನುವಾದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು: (೧) ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಶಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯ 'ಕರ್ಣಾಟಕ-ಚಂದ್ರಾಲೋಕ' (೧೮೯೭) ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ : ಚಂದ್ರಾಲೋಕದ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ-ಭಾಗವನ್ನು ೨೦೦ ಕಂದಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಸಿ, ಅಲಂಕಾರಚಂದ್ರಿಕೆ' ಎಂಬ ತಾತ್ಪರಟೀಕಾ ವಿವರಣವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. (೨) ಅಕ್ಕಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿಯು 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಚಂದ್ರಾಲೋಕ' (೧೯೦೫): ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. "ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ಅಲಂಕಾರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅಲಂಕಾರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೇ ಆದರಲ್ಲ!" ಎಂದು ಮರುಗಿ, ಅವರಿಗಾಗಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಸುಲಭಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಅನುವಾದ ಇದು. ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂದಪದ್ಯದಲ್ಲೂ ವೃತ್ತಿ ವಿವರಣೆಗಳು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಇವೆ.

ಈ ಎರಡು ಅನುವಾದಗಳೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿವೆ. ನಮ್ಮ ಅಲಂಕಾರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಪರವಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳೇ ತುಂಬಿರುವುದೂ, ಅವು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅತಿರೇಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಇಂಥ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಅನುವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಿಗೆ ತೋರಿತು. ಮೊದಲನೆಯಂತನು ಅವಶ್ಯವೆನಿಸಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಾಯೋದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅವನ್ನು ಅನುಬಂಧರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ; ಮೂಲದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡನೆಯಂತನಾದರೆ,

ಇದು ತಚ್ಛಂಗಾರಾಭಾ-
ಸದುದಾಹರಣದೆ ಜನಕ್ಕೆ ಸೊಗಸದನುತ್ತಂ |
ಸದುದಾಹರಣಂಗಳನೇ
ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿ ಪೇಳೆನಖಿಲ ಪಠನೀಯಮೆನಲ್ || (೨.೧)

ಎಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿ, ತನಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ

ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೇ ಗ್ರಂಥಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರುಚಿಪರಿವರ್ತನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿದ ಈ “ಚರಿತ್ರೆ”ಯನ್ನು ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ತಂದು ಇನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದು.⁴⁶ ಕನ್ನಡ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಎಲ್ಲ ಮೂಲರೇಖೆಗಳೂ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದಲೇ ಬಂದವು. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತತ್ಪದಲ್ಲೂ, ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ, ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲೂ ಉಂಟಾದ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳ ಛಾಯೆ ಒಮ್ಮೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಅಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಸುಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡದಿ ಪೇಳುವೆಲ್ಲವು
ಮುನ್ನವೆ ಸಕ್ಕದದಲಿರ್ದುದರಿಂ ಪೆರತೇಂ |
ಇನ್ನೊಲೆವರಾರುಮದನೇ
ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ನೋಡೆ ಕನ್ನಡವು ಕನ್ನಡಿಯೇ ||

ಎಂದು ಚಾವಲಿ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಶಾಸ್ತ್ರಿ ಛಂದಸ್ಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು.⁴⁷ ಅಲ್ಲಿಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ ಹಿಡಿದು ತೋರಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಮ್ಮವರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ವಿಷಯ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ನಿರೂಪಣೆ ವೈಖರಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ, ಕನ್ನಡದ ಸಾಧನೆ ಅಲ್ಪವೆನಿಸುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಹೀಗಾಗಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತವೇ ನೆಲೆವೀಡಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಅರಿತಿರಲೇಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಓದಿಕೊಂಡು ವಿಷಯಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ವಿರಳವಾಯಿತು, ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವೂ ಆಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಉತ್ತೇಜನವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರಿ ಗಾದರೂ ಸ್ವಭಾಷೆಯ ಈ ಅರಕೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರಾಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಕೆಲವು ಒಳ್ಳೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತಲೆತೋರಿದ್ದು ಸಮಾಧಾನದ ವಿಷಯ. ಅವರ್ಚನೆಯಾದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ; ನಾಟಕ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ; ಧ್ವನಿಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ರಸಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ತಳಮುಟ್ಟಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಥಮಶ್ರೇಣಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೂ ಮಿತ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಾವು ಹೊರಟರೆ, ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇಶವಿಲ್ಲದೆ, ಪಡೆಯಬಹುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ನಿಕಟಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಾಶಿಯ ಪರಿಚಯವೂ ವಿಮರ್ಶನ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಿತು. ಇತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಶೋಧನೆಯೂ ಪರಿಶೀಲನೆಯೂ ಹೊಸಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಇದೆಲ್ಲದರ

ಫಲ ಕನ್ನಡದ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಗೋಚರವಾಗತೊಡಗಿದೆ. ಎಣಿಕೆಗೆ ಮಿತವಾದರೂ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಕೆಲವು ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸಾರಸಂಗ್ರಹಗಳೂ ವಿಮರ್ಶೆಗಳೂ ಲೇಖನಗಳೂ ಈಗಾಗಲೇ ಹೊರಬಿದ್ದಿವೆ; ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಮಕಾಲೀನ ರಚನೆಗಳ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ “ಚರಿತ್ರೆ”ಯಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ಓದಿ ಯಥಾಮತಿಯಾಗಿ ನಾವು ಪಡೆದಿರುವ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು:

1. 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ಕಾರನ ಹೆಸರು 'ಕವೀಶ್ವರ' ಎಂದು ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟು; ಶ್ರೀ ವಿಜಯನು ಕವಿಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದೂ ಅದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಹುಶಃ ಅವನ ಶಿಷ್ಯನೊಬ್ಬನು 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದೂ ಭಾವಿಸುವವರೂ ಉಂಟು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಕುರಿತ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ; ಕೆ.ಬಿ. ಪಾಠಕ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ (೧೮೯೮); J.F. Fleet: Notes on Indian History and Epigraphy - Kavīśvara's Kavirājamārga' (IA, XXXIII. PP. 258 ff); ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ; 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ', I (ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುದ್ರಣ) ಪು. ೧೯-೨೦; ನಾ. ಶ್ರೀ ರಾಜಪುರೋಹಿತ: 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವು ಯಾರು?' (ಪರಿಷ್ಕೃತಿಕೆ, VI. ಪು. ೯೬-೧೧೩); ಎ.ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ: "ವಸ್ತುಕೋಶ"ದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ, III.೩); ನಾ. ಶ್ರೀ. ರಾಜಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತು ಟಿ.ಎಸ್. ವೆಂಕಣಯ್ಯ: "ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ" (ಪರಿಷ್ಕೃತಿಕೆ, VII. ಪು. ೬೩-೬೮ ಮತ್ತು ೨೬೬-೨೯೪); ನಾ. ಶ್ರೀ. ರಾಜಪುರೋಹಿತ; 'ನೃಪತುಂಗನೇ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವು' (ಪರಿಷ್ಕೃತಿಕೆ, VIII. ಪು. ೧೧೧-೧೩೦); ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮತ್ತು ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಅವತರಣಿಕೆ (೧೯೩೦); ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ: 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವಿವೇಕ' (೧೯೪೮), ೭೬-೧೧೨.
2. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನತಮ ಕನ್ನಡಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಭಾಷೆ; ಇದನ್ನು "ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ"ವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ.
3. ಚತ್ವಾರಿ (=ಚಿತ್ರಾಯತನ), ಬೆಂದಂಡೆ (=ವೈದಂಡಿಕ) ಎಂಬ ಪದ್ಯಬಂಧ ಜಾತಿಗಳು, ನಮಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.
4. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ನೋಟವೆಂಬ ಬರಿಸುವೆಂ- ಈ ಬಗೆಯ ರೂಪಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಮಾರ್ಗದವೆಂದೂ, ನೋಡುವೆಂ ಬರಿಸುವೆಂ- ಎಂಬುವು ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದವೆಂದೂ, ಬರಿವೆಂ ಎಂಬುದು ಉತ್ತರೋತ್ತರದ್ದೆಂದೂ ಹೇಳಿ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಧಿರಬಹುದಾದ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಭೇದಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ (೨. ೧೦೨ ಮುಂ).
5. ಮಂಗರಸನ 'ನೇಮಜಿನೇಶಸಂಗತಿ', ೧, ೨೨-೪. 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ', I, ಪು. ೧೩ ನ್ನೂ ನೋಡಿ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರ 'ಚಂಪುವಿನ ಮೂಲ' (ಪರಿಷ್ಕೃತಿಕೆ, XXVI ೧) ಎಂಬ ಲೇಖನದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೂ ನಮ್ಮ ನಿರೂಪಣೆಗೂ ಕೆಲವುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಭೇದವುಂಟು.
6. ಈ ಬಿರುದು ವಸ್ತುತಃ ಕೇಶಿರಾಜನಿಗೆ ಇದ್ದಿತು; ಅವನ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಶನ'ದ ಸಂಧ್ಯಂತ್ಯದ ಗದ್ಯವನ್ನು

ನೋಡಿ.

7. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಖನಗಳು - ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ: 'ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ'ದ ಪೀಠಿಕೆ, 'ಕವಿಚರಿತೆ', I-ನಾಗವರ್ಮನ ವಿಚಾರ, 'ಕವಿಚರಿತೆ' III- ಅವತರಣಿಕೆ; ಎ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ: 'ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಜೀವನ ಕಾಲ ವಿಚಾರ', 'ನಾಗವರ್ಮನ ಕೃತಿಗಳು' (ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ, xv.೩); ಟಿ.ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ: 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರಿ ಸಂಗ್ರಹ'ದ ಪೀಠಿಕೆ; ಮಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ: 'ನಾಗವರ್ಮರು ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ?' (ಪರಿಷತ್ತತ್ರಿಕೆ, xx ೧-೨).
8. ಈತನು ಪಶ್ಚಿಮಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೂರನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೬೩-೧೧೮೪) ಎಂದು ಮಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.
9. ಮೊದಲನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನ 'ಭಂದೋಂಬುಧಿ'ಯ ಈ ವಚನ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನ 'ಭಂದೋವಿಚಿತಿ'ಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿಹೋಗಿರುವ ಸಂಭವವುಂಟು. (ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮತ್ತು ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್: 'ವಸ್ತುಕೋಶ'ದ ಮುನ್ನುಡಿ, ಪು. XII ನೋಡಿ.)
10. "ಅಭಿಧಾನ ಕೋಶ" ಎಂಬ ಕಡೆ ಅಕ್ಷರ ಲೋಪವಾಗಿದೆ; ಭಂದಸ್ತು ಕೆಟ್ಟಿದೆ. "ಅಭಿಧಾ[ವಸ್ತು] ಕೋಶ" ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಪಾಠವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಅಭಿಧಾನಕೋಶ "ಅಭಿಧಾನವಸ್ತುಕೋಶ", "ವಸ್ತುಕೋಶ"- ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪವಾಗಿ ಗ್ರಂಥದ ಕಾಂಡಾಂತ್ಯದ ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಹೆಸರು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.
11. "ಎನಗನುಕೂಲಮಕ್ಕೆ ಗುಣವರ್ಮನ ಜಾಣ್ಣುಡಿ ಪಂಪನಿಂಪು ಪೊನ್ನನ ಬಗೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಬಹುಜ್ಞತೆ ರನ್ನನ ಕಾಂತಿ... ಈ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿನಂದ್ರ ಪುರಾಣಕರ್ತೃಗಳ II" ಎಂಬ ಜನ್ನನ 'ಅನಂತನಾಥಪುರಾಣ'ದ ಪದ್ಯದಿಂದ (೧. ೩೫) ನಾಗವರ್ಮನು ಜಿನಪುರಾಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಂತೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈತನು ಜನ್ನನ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಾದ ಎರಡನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ.
ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ರನ್ನನಿಗಿಂತ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೯೩) ಈಚಿನವನಲ್ಲದ ಬೇರೊಬ್ಬ ನಾಗವರ್ಮನನ್ನು ಜನ್ನನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರಬಹುದೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಒಂದು ವೇಳೆ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಂದನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನು ಬಹುಶಃ ಜೈನನಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನ 'ಸಮಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯು "ಪೊನ್ನನೆ ಪಂಪನೆ ರಚನೆ ರನ್ನನೆ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯನೆ ದರ್ಶನ ಸಂಪನ್ನತೆಯೊಳ್ ಕವಿತೆಯೊಳವರನ್ನನೆ ವಿದಿತಾತ್ಮಭಾವನಗಳ ದೇವಂ II" ಎಂಬ ಅಗ್ಗಳಕವಿಸ್ತುತಿಯ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ (೧. ೩೫) ಉಕ್ತರಾಗಿರುವವರು ದರ್ಶನ ಸಂಪನ್ನರೂ ಜೊತೆಗೆ ಕವಿಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕನ್ನಡ ಜೈನಪುರಾಣ ಕರ್ತೃಗಳೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ "ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ" ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಬಿರುದು ("ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ"ದ ಅಧಿಕರಣಾಂತ್ಯದ ಗದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.) ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನೂ ಎರಡನೆಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಡೆಗೆ ಬೆರಳು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. (ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ : 'ಪಂಪರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ' (೧೯೫೧), ಪೀಠಿಕೆ, ಪು. xv ನೋಡಿ.)
12. "ಇವು ನಿಯತಂ ದಕ್ಷಿಣದೇಶವರ್ತಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ...." ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ (೫೨೧) 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಪರಾಮರ್ಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.
13. ಹೇಮಚಂದ್ರನು 'ಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ'ವನ್ನು ಬಹುಶಃ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೦ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. P.V. Kane: History of Sanskrit Poetics (೧೯೫೦ರ ಮುದ್ರಣ, ಪು. ೨೬೯ ನೋಡಿ.) ಇವರಿಂದ ನಾಗವರ್ಮನು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದಿರುವ ಸಂಭವ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

14. ಇಲ್ಲಿಯ ಪಾಠವು “[ಶ] ಮಭಾವ... [ಶ] ಮತ್ವಮುಂ” -ಎಂದು ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ?
15. “ವಸ್ತುಕೃತಿ” ಎಂದರೆ ಸವಿಸ್ತರವಾದ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನುಳ್ಳ ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. “ವಸ್ತುಕಾವ್ಯ”, “ವಸ್ತುಕ” ವೆಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಇದೇ ಆಗಿರಬೇಕು.
ಕವಿಯಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ನುಣ್ಣಡರ್ದ ಶಬ್ದಂ ಶಬ್ದ ಸಂದರ್ಭದೊಳ್
ಸವಿಯಂ ಮುಂದಿಡುವರ್ಥಮರ್ಥದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೋಳ್ಳ ನೋರಂತೆ ಬೀ- I
ಉವ ಭಾವಂ ಸಲೆ ಭಾವದಿಂದೊದವಿ ಚಿತ್ತಂ ಕೂಡೆ ತೇಂ ಕಾಡೆ ಪೊ-
ಣ್ಣವ ನಾನಾರಸಮಿರ್ಪ ವಸ್ತು ಕೃತಿಯಂ ಪೇಟ್ಟಿಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿಪಂ ||
ಎಂಬ ಅಗ್ಗಳನ 'ಚಂದ್ರಪ್ರಭಸುರಾಣಂ'ದ ಪದ್ಯವನ್ನು (೧.೫೧) “ವಸ್ತುಕೃತಿ” ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಇದರ ಕಡೆ ನನ್ನ ಗಮನವನ್ನು ಎಳೆದವರು ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು.
16. 'ಕವಿಚರಿತೆ', ಪು. ೧೬೦.
17. ಕವಿಕಾಮನು 'ಸ್ವನಶತಕ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದನಂತೆ.
18. ವ್ಯಸ್ತಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಕವಿಕಾಮನು ಕೊಡುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಸಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಗವಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, “ಹಾಸ್ಯಶೃಂಗಾರ”ದಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯರಸವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಶೃಂಗಾರವು ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿದೆ.
19. ದಂಡಿಯ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯರು ಕನ್ನಡಿಗರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ 'ದಂಡಿಯಲಂಕಾರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವಿದೆ. (ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು.೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ). ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪ ಕೂಡ ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಒಳಗಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಸಿಯ-ಬಸ್-ಲಕರ' (= 'ಸ್ವಭಾಷಾಲಂಕಾರ') ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಿಂಘಳ ಭಾಷೆಯ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಥಮ ನಿದರ್ಶನ. ಇದರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗ. ಇದು 'ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ'ದ ಯಥಾವತ್ತಾದ ಭಾಷಾಂತರವಲ್ಲ; ಅದರ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳೊಡನೆ ರಚಿತವಾದ ರೂಪಾಂತರ. (ಈ ಸಿಂಘಳ ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯವನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿದವರು ಸಿಂಹಳ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಶ್ರೀ ಎ.ಎಸ್. ಕುಲಸೂರಿಯ ಅವರು.)
20. ಪರಿಚ್ಛೇದಾಂತ್ಯದ ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ “ಮಾಧವಪ್ರಣೀತಾಲಂಕಾರನಿದಾನ”, “ಮಾಧವ ಪ್ರಣೀತಾಲಂಕಾರ” ಎಂದು ಇದರ ಹೆಸರು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ (೧೯೬೦).
21. ಹೇಮಚಂದ್ರನ ಉಕ್ತಿಗಳಿಗೆ 'ಅಭಿನವಭಾರತಿ' ಆಧಾರ.
22. ಮನ್ನ (ಅಥವಾ ಮನ್ನ, ಮನ್ನ)ನೆಂಬ ರಾಜನು ಒಮ್ಮೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಾನಂದ ಕವೀಶ್ವರನನ್ನು:
ವರ್ಣಶುದ್ಧಿಂ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿಂ ರಸಾನ್ ಭಾವಾನನಂತರಂ |
ನೇತ್ರಭೇದಾನಲಂಕಾರಾನ್ ದೋಷಾನಪಿ ಚ ತದ್ಗುಣಾನ್ ||
ನಾಟ್ಯಧರ್ಮಾನ್ ರೂಪಕೋಪರೂಪಕಾಣಾಂ ಭಿದಾ ಅಪಿ |
ಚಾಟುಪ್ರಬಂಧಭೇದಾಂಶ್ಚ ಸಂಕೀರ್ಣಾಂಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ತು ||
ಸಂಚಿತ್ಕೃತತ್ರ ಕಥಯ ಸೌಕರ್ಯಾಯ ಸತಾಮಿತಿ || (೧, ೭ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ)
-ಹೀಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಲವು ಕಡೆಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದನಂತೆ. ಅಮೃತಾನಂದನು ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಈ ಮನ್ನಭೂಪತಿಯ ಸ್ತುತಿಪರವಾದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

23. ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೨೭ರಲ್ಲಿ ೨೭ನೆಯ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.
24. ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೨೫೯ನ್ನು ನೋಡಿ.
25. 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದ ಸಂಪಾದಕರು "ಗಣೇಶ್ವರಾದಿನಿಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಸಂಜೀವನದಲ್ಲಿ....." ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಹಸ್ತಲಿಖಿತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ "ಗಣೇಶ್ವರಾಜ್ಯ, ಗಣೇಶ್ವರಾಗ್ನಿ ಎಂಬ ಭಿನ್ನಪಾಠಗಳುಂಟು, ಗಣೇಶ್ವರಗಣಿ ಎಂದಿರಬಹುದು" ಎಂದು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ (ಪು. ೧೮) ಸಾಹಿತ್ಯಸಂಜೀವನಕಾರನ ಹೆಸರನ್ನು "ಗಣೇಶ್ವರಾಜ್ಞಿ (ಗ್ನಿ)" ಎಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. "ಗಣೇಶ್ವರಾಗ್ನಿ" ಎಂಬುದೇ ಸರಿಯಾದ ಹೆಸರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ತಿಮ್ಮನು ತನ್ನ 'ಅಲಂಕಾರ ರಸಸಂಗ್ರಹ'ದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷನ 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದ ಈ ಭಾಗದಿಂದ ಅನುವಾದಮಾಡುತ್ತಾ "ಗಣೇಶ್ವರಾಗ್ನಿ ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಜೀವನದಲ್ಲಿ....." ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ.
26. ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೨೫೯, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೬
27. ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೨೯೪ ನೋಡಿ.
28. ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೪೨೭ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೩೬
29. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ 'ಕವಿಚರಿತೆ IIರಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷನನ್ನು ಕುರಿತ ಭಾಗವನ್ನೂ, ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮತ್ತು ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್ ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು. ಈ ಸಂಪಾದಕರು 'ತಾರದಾವಿಲಾಸ'ವನ್ನು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದ ಒಂದನೆಯ ಪರಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಆದರಲ್ಲಿ ೧೩೦-೧೩೧ನೆಯ ಪುಟಗಳ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ.
30. ರೂಪಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿಗೀರ್ಯಾದ್ಯವಸಾನತಃ |
ಪಶ್ಯ ನೀಲೋತ್ಪಲದ್ವಂದ್ವಾನ್ನಿಸ್ಸರಂತಿ ಶಿತಾಃ ಶರಾಃ || ('ಕುವಲಯಾನಂದ', ಪು. ೬೮)
31. ಈ ಶಬ್ದದ ಕಡೆಗೆ ಮೊದಲು ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದವರು ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರೆಂದು ನನ್ನ ನೆನಪು.
32. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು 'ಆನಂದವರ್ಧನನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ'ಯಲ್ಲಿ "ಧ್ವನಿಯೆಂಬುದಂಕಾರಂ...." ಎಂಬ ಪದ್ಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಧ್ವನಿಯಿಸುಗುಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮರ್ಥವೆ ದೂಷಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರು "ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಸಂಗತ, ಆತ ಏವದೂಷ್ಯ ಎನ್ನುವಂತಿದ್ದರೂ ಧ್ವನಿಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಾಂತರದಿಂದ ಶಬ್ದವು ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚಮತ್ಕಾರವೇ ಈ ಅಲಂಕಾರದ ಲಕ್ಷಣ" ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪು. ೫೧). ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥವು ಮೂಲವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡಲಾರದೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.
"ಇಂತಿಷ್ಟು ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆನೆಂದು ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ('ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ', ೩. ೧-೬) ಧ್ವನಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ"- ಎಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ಗಮನವನ್ನೆಳೆದು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಪದ್ಯವು ಪ್ರತಿಪ್ರವೇನಾದರೂ ಆಗಿರಬಹುದೆ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಹಿಂದೆ (೩. ೨೦೮ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವ ಭಾವಿಕಾಲಂಕಾರವೂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಈ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಬಹುದು.
33. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿರುವಂತೆ "ಅಲಂಕಾರಧ್ವನಿ" ಎಂಬುದನ್ನು ಷಷ್ಠಿತತ್ಪುರಷವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಏಕದೇಶಾನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಏಳಬಹುದು. "ಗಮಕತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸಃ" ಎಂದು ಅದಕ್ಕೆ

ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು.

34. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ಮೇಲೆ ಉಕ್ತವಾದ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪಂಪನ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ 'ದ್ವನ್ಯಾಲೋಕ'ದ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ, "ಆ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರರು ಸಪ್ತತಂತ್ರೀ ವೀಣೆಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾದುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನೇಕ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಗಚ್ಛಾಯೆಗಳು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು; ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥದ ಚಮತ್ಕಾರವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ 'ದ್ವನಿ' ಕಾವ್ಯ (=ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯ)ವನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ 'ಅಲಂಕಾರದ್ವನಿ'ಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅಲಂಕಾರಾಂತರಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತೆ" ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿ, "ಈ ಅರ್ಥವೇ ಪಂಪನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸುನಿಶ್ಚಿತ" ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ('ಆನಂದವರ್ಧನನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ' ಪು. ೫೨. ೫೩). ಆದರೆ ಇದು ಇಷ್ಟು "ಸುನಿಶ್ಚಿತ"ವೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ "ಅಲಂಕಾರದ್ವನಿ"ಯೆಂಬುದರ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬಂದಿರುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಪಂಪನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ಈಚೆಗೆ ತಮ್ಮ 'ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ'ದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಪು. x | ix). ಹೆಚ್ಚಿನ ಚರ್ಚೆಗೆ ಹೋಗದೆ, ಒಂದೆರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡಲು ಈ ಮುಂದೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ. "ಅಲಂಕಾರದ್ವನಿ" ಎಂಬ ಕಡೆ, "ಅಲಂಕಾರಗಳ ದ್ವನಿ" ಎಂದು ತಪ್ಪುರೂಪ ಸಮಾಸವಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ "ಅಲಂಕಾರವೆಂಬ ದ್ವನಿ" (ಎಂದರೆ, ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಲಂಕಾರವೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವ ದ್ವನಿ) ಎಂದು ಕರ್ಮಧಾರೆಯ ಸಮಾಸವಾಗಿಯೂ ಬಿಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ಶಬ್ದಕುಶಲನಾದ ಪಂಪನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಅಷ್ಟನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, (ವಸ್ತುದ್ವನಿ ರಸದ್ವನಿಗಳ ಜೊತೆಯು) "ಅಲಂಕಾರದ್ವನಿ"ಯೆಂಬ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಪಂಪನು ಅರಿತಿದ್ದನೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು, "ಎಸೆವಿನಂ" ಎಂಬ ಪದದ ವಿಚಾರ. "ಶಬ್ದ ಮಾಡಲಾಗಿ" ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ ಅರ್ಥ. (ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ, ಎಸೆ = ಶಬ್ದಮಾಡು ; ತಮಿಳಿನ "ಇಶೈ" ಧಾತುವನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ.) - ಇನಂ ಎಂಬುದು ಇನಗಂ, ಉದುಂ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ "ಸತಿಸಪ್ತಮಿ"ಯು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ೨೪೬ನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣ; "ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನ ಭಯವಶದಿಂ" ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಶೀರಾಜನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇನಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದು ಗೌಣ.

35. ಇದನ್ನು ಹೇಮಚಂದ್ರನ 'ಕಾವ್ಯಾನುಶಾಸನ'ದಲ್ಲಿ "ಕ್ಷುಚಿತ್ ವಿಧಿನಿಷೇಧಯೋರ್ವಿಧ್ಯಂತರಂ ಯಥಾ...." ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಭಾಗದೊಡನೆ (ಪು. ೩೮) ಹೋಲಿಸಿದರೆ 'ಶಾರದಾವಿಲಾಸ'ಕಾರನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ ವಿವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ.
36. 'ಕವಿಚರಿತೆ', II ಪು. ೩೨೦. ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರನ್ನು 'ಕವಿಚರಿತೆ'ಯಲ್ಲಿ 'ನವರಸಾಲಂಕಾರ' ಎಂದು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ತಿಮ್ಮನ ಗ್ರಂಥ ಅಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲ. ನಾವು ನೋಡಿದ ಮಾತೃಕೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರಕರಣಾಂತ್ಯ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದರ ಹೆಸರು 'ಅಲಂಕಾರರಸಂಗ್ರಹ' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ.
37. "ಆನಾರ್ಯರಂದೆ ತಿಳಿದಮೃತಾನಂದಿಯು...." ಎಂಬ 'ರಸರತ್ನಾಕರ'ದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ತಿಮ್ಮನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲ!
38. "ರಣಾವೇಗಿ"ಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ತಿಮ್ಮನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ "ಬೀಡಿನೊಳಗೀ ಬಹಳ ಕಳವಳಂ ಪಸರಿಸಲು...." ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಇನ್ನೊಂದು ಷಟ್ಪದಿಯೂ ವಾರ್ಧಕವೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದರ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ನ್ಯೂನವಾಗಿದೆ. ಇವನು

ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ತ್ರಿಪದಿ ಜನ್ಮನ 'ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣ'ದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. (ಉ. ೨೬).

ಸೂ|| “ಪಾರ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ ತು ಗಮ್ಯಸ್ವ ವಚೋ ಭಂಗ್ಯಂತರಾಶ್ರಯಂ ||”
ಪೇಟತಕ್ಕರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಪೇಟದೆ ಪೆಟತೊಂದು ತೆಟದೊಳಂದವಾಗಿ ಪೇಟಿಯದು
ಪಾರ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ, ಎಂತೆನೆ-

ಒರ್ವಗೊಂದಾನೆಯ ಮೇ-

ಲಿರ್ವರುಮಿರೆ ಕೂಪುಟಾನ ಚೆನಬಸವರದೆಂ- |

ತೊರ್ವನ ಪೆಂಡಿರ ಮೆಯ್ಲಿರಿ -

ಯೊರ್ವನ ಸತಿಯೋಷ್ವದಿಂಪು ಬಳಿದಾಯ್ಕಟಾ || (ಪು. ೬೩)

ಇದೊಳೊಳ್ ಒಂದಾನೆಯೊಳಿ ಬಂದಿರ್ಕೆಯ ಕೂಪುಟಾನನ ಹರಣಬಳಿದುದಂ ಚೆನ್ನಬಸವನ ಪಲ್
ಮುಳಿದುದಂ ವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಪೇಟದೆ ಒರ್ವನ ಪೆಂಡಿರಮೆಯ್ಲಿರಿಯುಂ ಒರ್ವನ ಸತಿಯೋಷ್ವ ದಿಂಪುಂ
ಬಳಿದಾಯ್ತಂದು ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂ ಪೆಟ್ಟುದುಡು ಇದು ಪಾರ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ.

39. ಜಾಯೇಂದ್ರನ ಕಾಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ - 'ಕವಿಚರಿತೆ', III ಪು. ೩೮-೯, ೪೨೩, ಅವತರಣಿಕೆ, ixv; 'ಕೊಟನೂರ ದೇಶಗತಿಯ ಬಾಡ' (ಧಾರವಾಡದ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ ಪತ್ರಿಕೆ, II.೩ ಮತ್ತು ೪); ಮಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ 'ಕನ್ನಡ ಕವಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾಲದ ಮರುವಿಚಾರ' (ಶ್ರೀ ಪಂಜೆಯವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ; ಪು. ೧೮೨-೩) - ಇವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

'ಕವಿಚರಿತೆ'ಯಲ್ಲಿ ಜಾಯೇಂದ್ರನ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರನ್ನು "ಕರ್ಣಾಟಕ ಕುವಲಯಾನಂದ" ಎಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ.

40. ಜಾಯೇಂದ್ರನ 'ರಸಮಂಜರಿ' ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಬಳಿ ದೊರೆತ ಇದರ ಹಳೆಯ ಕಾಗದದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಹಾಳೆ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಮತ್ತು ಕವಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಯಿತು. ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ "ಇತಿ ಶ್ರೀ ಜಾಯೇಂದ್ರ ವಿರಚಿತ ರಸಮಂಜರಿ ಸಂಪೂರ್ಣಂ" ಎಂದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೨೨ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ.

41. ಭಾನುದತ್ತನು ವಿದೇಹದೇಶದವನು. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧವಾಗಿರಬಹುದು. ರಸವಿಷಯಕವಾದ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳು ಎರಡು: (೧) ರಸಮಂಜರೀ, (೨) ರಸ ತರಂಗಿಣಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ನಾಯಕಿಯರ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳ 'ರಸಮಂಜರಿ' ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಭಾನುದತ್ತನ ಅನೇಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ನಾಯಕನಾಯಿಕಾ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ 'ಶೃಂಗಾರಮಂಜರೀ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿ. ರಾಘವನ್ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅವತರಣಿಕೆಯೊಡನೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಾತನು ಸಂತ ಅಕ್ಬರ್ ಷಾಹ ಎಂಬ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕವಿ; ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಆತನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೬೪೬-೨೬೨೮.

42. ಇದು ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರಾಗಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಹೆಸರಾಗಲಿ 'ಕವಿಚರಿತೆ'ಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

43. ಶ್ಲೋಕದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಈತನು ತನ್ನನ್ನೇ ಕುರಿತು ರಚಿಸಿರುವ ಪದ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಬಹುದು:

“ಚಾವಲೀಗೃಹನಾಮ ಶ್ರೀ | ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮನೀಷಿಗಳ್ |

ಭಾವಲಕ್ಷಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂದಸ್ಸಂಗ್ರಹಕಾರಿಗಳ್” || (ಪು. ೨೪)

44. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುವೂ 'ಕವಿಚರಿತೆ'ಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.
45. 'ಅಲಂಕಾರ ರತ್ನಾವಳಿ'ಯ ಹೆಸರು ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಈ ಉದಾಹರಣೆ 'ಕುವಲಯಾನಂದ'ದಲ್ಲಿನ 'ಪಲಾಶಕುಸುಮ ಭಾಂತ್ಯಾ....' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದ: ಇದು ಭೋಗ ಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಧವೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬಹುದು.
46. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದರ್ಜೆಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಸಂಗ್ರಹಗಳು ಕೆಲವುಂಟು. ಇವುಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಭಾವಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆ.
- 'ಕವಿಚರಿತೆ'ಯ ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು 'ಕವಿಚರಿತೆ', IIIರ ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ (ಪು. ೪೧೮-೪೩೩) ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ - 'ಕವಿಸಮಯ, ಕುವಲಯಾನಂದ ಟೀಕೆ, ರಸಚಂದ್ರಿಕೆ, ರಸರತ್ನ ಸಮುಚ್ಚಯ, ರಸಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಟೀಕೆ, ಶೃಂಗಾರ ಮಂಜರಿಯ ಟೀಕೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಗತಿಯೇನೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.
47. 'ಕರ್ಣಾಟ ಭಂದೋಲಂಕಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಸಂಗ್ರಹ', ಪು. ೪೦-೪೧

ಮೂಲ: ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ತೀ.ನಂ., (2016), ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.